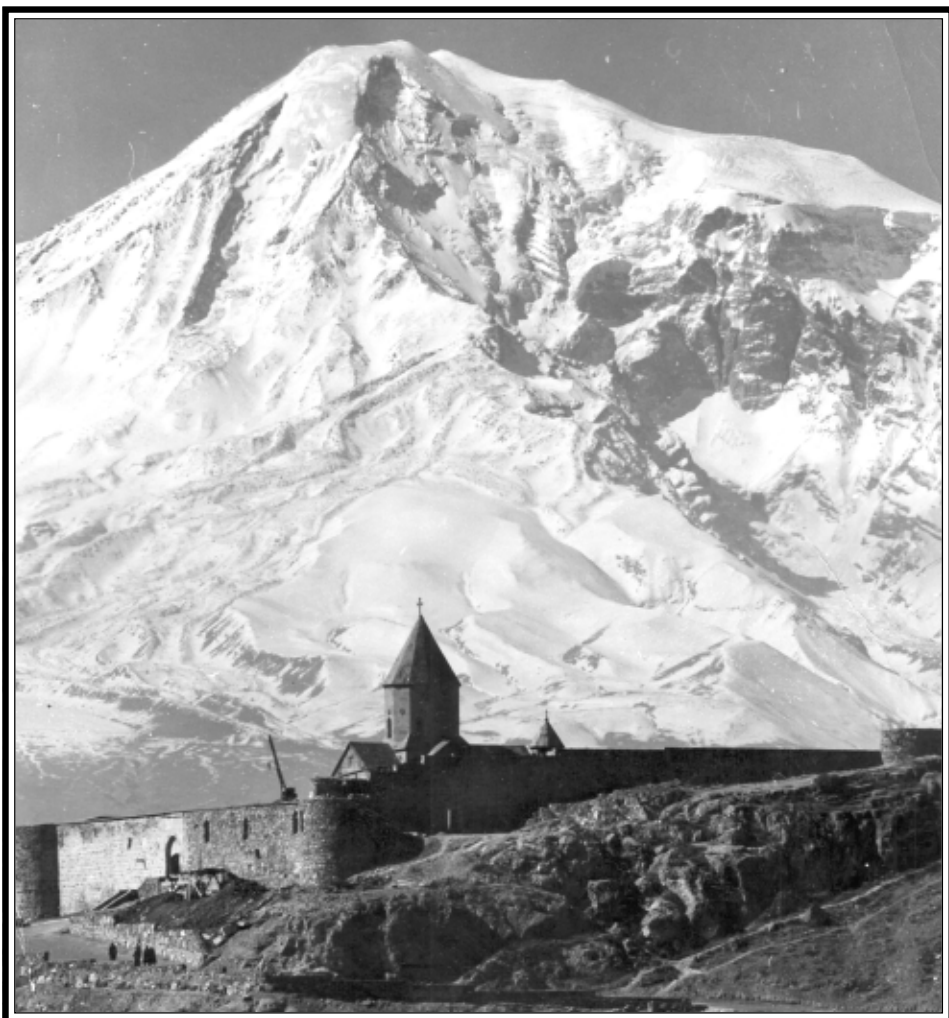

ՀԱՄԱՅՆ ՀԱՅՈՒԹՅՈՒՆԸ ՆՇԵՑ ԱՆԿԱԽՈՒԹՅԱՆ 22-րդ ՏԱՐԻՆ

Երուսաղեմի Շայկական թաղամասի գրադարանի պատին յուրաքանչյուր այցելու կարող է կարդալ Մեժն Վիլյամ ՍԱՐՈՅԱՆԻ հեկայալ տողերը .

«Շատ կուզեի իմանալ՝ Երկրի վրա կգտնվի՞ արդյոք մի ուժ, որը ի զորու է ոչնչացնելու այս ժողովուրդը՝ հայ կոչվող, անպաճույժ ու համեստ մարդկանց այս փոքրիկ ցեղը, որի բոլոր պատերազմները կայացել են և տանուլ տրվել, որի պետությունը լիովին ոչնչացվել է, որի գրականությունը չի կարդացվել, երաժշտությունը չի լսվել, իսկ աղոթքները առ Աստված մնացել են անարձագանք:

Դե՛, ուրեմն, առաջ եկե՛ք, ոչնչացրե՛ք Շայաստանը: Եվ տեսե՛ք՝ դա ձեզ կհաջողվի՞ արդյոք:

Նրանց ուղարկե՛ք անապատ, թողե՛ք առանց ջրի և ուտելիքի: Կրակին տվե՛ք ու մոխիր դարձրե՛ք նրանց տները, եկեղեցիներն ու գրքերը, իսկ հետո նայեցե՛ք ու զարմացե՛ք, թե ինչպես են նրանք ծիծաղում ձակատագրի երեսին, երգում են ու կրկին աղոթում:

Որովհետև եթե անգամ պատահի այնպես, որ այս աշխարհի վրա մնան և իրար հանդիպեն երկու հայ, կտեսնե՛ք՝ նրանք կստեղծեն նոր ՀԱՅԱՍՏԱՆ:

ՎԻԼՅԱՄ ՍԱՐՈՅԱՆ

ՀՀ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱՆ 70 ՏԱՐԵԿԱՆ Է

Ամերիկյան հայտնի հանրագիտարանի «Who is who» այս վերնագիրը մենք հարմար գտանք օգտագործելու ներկա հրապարակման համար: Եվ կարծում ենք՝ չենք սխալվել: Բացատրենք: Մեր թերթի այս համարում մենք փորձելու ենք ներկայացնել Հայաստանի Հանրապետության գիտությունների ազգային ակադեմիայի տարբեր տարիների նախագահներին: Բարեբախտաբար, նրանք շատ չեն. ընդամենը չորսն են՝ Հովսեփ Օրբելի, Վիկտոր Համբարձումյան, Ֆադեյ Սարգսյան և Ռադիկ Մարտիրոսյան: Ինչո՞ւ բարեբախտաբար: Քանզի նրանց գործունեությունը, նրանց վարկն ու կազմակերպչական տաղանդը պատճառ են եղել նրանց երկարամյա, բեղմնավոր աշխատանքի, այսինքն՝ ակադեմիայի կոլեկտիվը, գոհ նրանց աշխատանքից, ցանկացել է հենց նրանց տեսնել ՊԱՆ նախագահի պաշտոնում: Եվ, ի պատիվ նրանց, ՊԱՆ նախագահներն արժանի են եղել այդ բարձր վստահությանը:

Մեր այսօրվա հրապարակումներն ընդամենը դիմակարների փորձ են և ամենևին հավակնություն չունեն ամբողջական և լիակատար լինելու:

Եվ այսպես. գիտությունների ակադեմիայի հիմնադիր ժողովը (1943 թ. նոյեմբեր) նախագահ ընտրեց մեծանուն արևելագետ, համաշխարհային ճանաչում ունեցող գիտնական Հովսեփ Օրբելուն:

ՀՀ ՊԱՆ-ն կազմավորման և հետագա գործունեության համար երախտապարտ է ակադեմիայի գիտնականին, պատմաբանին, գիտության տաղանդավոր կազմակերպչին: ՀՀ ՊԱՆ հիմնադիր անդամների կազմը ցույց է տալիս, թե Հովսեփ Օրբելին ինչպիսի խստապահանջությամբ է ստեղծել ազգային ակադեմիան, ինչպես է նրանց համախմբել և պատերազմի դժվարին տարիներին Հայաստանում զարգացրել գիտությունը:

1947 թվականին ակադեմիայի նախագահ ընտրվեց արդեն ճանաչված աստղաֆիզիկոս, Լենինգրադի համալսարանի պրոֆեսոր Վիկտոր Համազասպի Համբարձումյանը: Գիտնական, որ շուտով դառնալու էր աշխարհահռչակ, աստղագիտության մեջ նոր ուղղություն

ՈՎ ՈՎ

ստեղծող և որի անվանը չափազանց բնորոշ էր հանձարեղ մականունը:

Չափել, գնահատել, արժևորել Վիկտոր Համբարձումյանի վաստակը ակադեմիայի կայացմանը՝ պարզապես անհնարին է: Միայն արձանագրենք, որ նրա օրոք Հայաստանում գիտության զարգացումը այնպիսի մակարդակի հասավ, որ օտարների վկայությամբ՝ «Հայաստանի գիտությունների ակադեմիան պատիվ կբերեր ցանկացած մեծ ու հզոր պետությանը»: Այո, Հայաստանը հիրավի դարձավ առաջավոր և բարձր գիտության երկիր՝ ծաղկուն գիտությամբ, աշխարհահռչակ գիտնականներով և գիտական նշանավոր դպրոցներով:

1993-ին ՀՀ ՊԱՆ նախագահ ընտրվեց պետական-հասարակական նշանավոր գործիչ, ակադեմիկոս Ֆադեյ Տաճատի Սարգսյանը: ԽՍՀՄ-ի փլուզման հետևանքով դժվարին իրավիճակ էր ստեղծվել: Հայաստանում իրավիճակն ավելի ծանր էր՝ ավերիչ երկրաշարժի, դաժան շրջափակման և դարաբաղյան պատերազմի հետևանքով:

Ֆինանսական անասելի սղության պայմաններում հրամայական պահանջ էր դարձել ամեն կերպ պահպանել ակադեմիան, գիտական ներուժը:

Ֆադեյ Սարգսյանը ոչ միայն կարողացավ կատարել այդ խնդիրը, այլև վերականգնել գիտական կապերը նորանկախ հանրապետությունների՝ Ռուսաստանի, Ուկրաինայի և ուրիշ երկրների գիտությունների ակադեմիաների հետ: Ակադեմիային սպառնացող լուծարման վտանգը իսպառ վերացվեց:

2006 թվականին ՊԱՆ նախագահ ընտրվեց պետական համալսարանի նախկին ռեկտոր, ակադեմիկոս Ռադիկ ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆԸ: Հասունացել էր ԽՍՀՄ ժամանակներից անփոփոխ մնացած ակադեմիայի հա-

Է

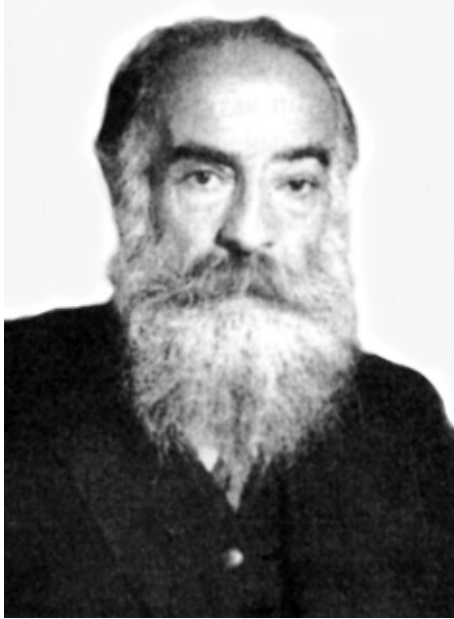

մակարգը նոր պահանջների ոգով վերակառուցելու և կադրերի երիտասարդացում կատարելու պահը: Մի շարք ինստիտուտներ միավորելու միջոցով ստեղծվեցին զորեղ գիտական կենտրոններ: Ընտրությունների արդյունքով նվազեց ակադեմիկոսների և թղթակից անդամների միջին տարիքը, երիտասարդացավ ինստիտուտների տնօրենների կազմը, աշխուժացավ մագիստրատուրայի և ասպիրանտուրայի միջոցով երիտասարդ մասնագետներ պատրաստող միջազգային գիտակրթական կենտրոնի գործունեությունը: Ողջունելի և հույժ կարևոր էր արտասահմանյան տարբեր երկրներում բնակվող հայ գիտնականների ներուժն օգտագործելու, ինչպես նաև նրանց՝ հայրենիքի հետ կապելու նպատակով նրանցից արժանավորներին ՊԱՆ արտասահմանյան անդամ ընտրելու Ռ. Մարտիրոսյանի նախաձեռնությունը:

Այս կարճ նախաբանից հետո թերթը ընթերցողին է ներկայացնում ՊԱՆ չորս նախագահների դիմակարները: Կրկնում ենք, դրանք ընդամենը դիմակարի փորձ են և հավակնություն չունեն լիարժեք կոչվելու:

(Կարդացե՛ք թերթի 2-րդ, 3-րդ, 4-րդ և 5-րդ էջերում)

Հայաստանի գիտությունների ակադեմիայի առաջին նախագահ ՀՈՎՍԵՓ ԱԲԳԱՐԻ ՕՐԲԵԼԻ

Հովսեփ Օրբելին ծնվել է 1887 թ.: 1904-ին, թիֆլիսում ավարտելով դասական գիմնազիան, ընդունվել է Պետերբուրգի համալսարանի պատմաբանասիրական ֆակուլտետը: Դեռևս ուսանողության տարիներին Օրբելին հետաքրքրություն է ցուցաբերել Կովկասի և Իրանի ժողովուրդների լեզվի և մշակույթի նկատմամբ:

Համառ աշխատանքով նա ուսումնասիրեց և յուրացրեց անտիկ աշխարհի, Արևելքի ժողովուրդների լեզուները, պատմությունը և մշակույթը:

1906-ին ուսանող Օրբելին մասնակցում է միջնադարյան Հայաստանի նշանավոր մայրաքաղաք Անիի պեղումներին և շուտով դառնում պեղումները ղեկավարող Ն. Մառի օգնականը՝ ինչպես հնագիտական, այնպես էլ վիմագիր արձանագրությունների հավաքման գործում:

1909 թ. գործուղվելով խաչեն (Արցախ)՝ Օրբելին ուսումնասիրել է հայկական տապանաքարերի և Գանձասար վանքի հարթաքանդակները և աշխատասիրություն գրել խաչենի իշխան Հասան Ջալալի մասին: Ավելի արդյունավետ է ծավալվում նրա գործունեությունը Անիում, որտեղ նա վարում էր նաև Մառի ստեղծած թանգարանի վարիչի պարտականությունները:

1911 թվականին արդեն 9 աշխատության հեղինակ Օրբելին, ավարտելով Պետերբուրգի համալսարանը, գործուղվում է Արևմտյան Հայաստան, ապա վերադառնում թիֆլիս՝ իր հետ բերելով ուրարտական հուշարձանների հարուստ ժողովածու և հայերեն վիմագրական նյութեր: 1912-ին Օրբելին ընտրվում է ուսական

հնագիտական ընկերության անդամ:

1916-ին Ն. Մառը և Հ. Օրբելին գործուղվում են Վան: Օրբելին ինքնուրույն պեղում է Վանի ժայռի երկու խորշերը, որոնցից մեկում հայտնաբերում է ուրարտական Սարդուր Երկրորդի արշավանքների տարեգրությանը վերաբերող 265 տող կազմող վիմագիր արձանագրություններ, որը Ուրարտուի պատմության համար բացառիկ նշանակություն ունեցող հուշարձան էր:

Օրբելու գործունեությունը բացառիկ նշանակություն ունեցավ պետական Էրմիտաժում: 1920 թվականին նա ընտրվում է Էրմիտաժի գիտական արժեքների պահպանման և Կովկասի, Իրանի ու Միջին Ասիայի բաժնի վարիչ: Փաստորեն նա է ստեղծում Էրմիտաժի Արևելյան հարուստ բաժինը: 1928 թվականին Օրբելին աշխատում է ակադեմիայի հաբեաբանության ինստիտուտում, բայց մեկ տարի հետո հեռանում է՝ համաձայն չլինելով Ն. Մառի առաջադրած լեզվի նոր ուսմունքին: Նա շարունակում է աշխատել Էրմիտաժում և համալսարանում:

1924-ին Օրբելին ընտրվում է գիտությունների ակադեմիայի թղթակից անդամ:

1934 թվականին Օրբելին ընտրվում է Էրմիտաժի տնօրեն և ամբողջովին իրեն նվիրում այդ հռչակավոր թանգարանը ղեկավարելու բարդ ու պատասխանատու գործին: Կարելի է ասել, որ նրա տնօրինության տարիներին (1934-1951) Էրմիտաժը ծաղկում է ապրում, միաժամանակ թանգարանում մեծ ծավալ ու թափ են ապրում գիտական աշխատանքները:

1935 թ. Հ. Օրբելին ընտրվում է գիտությունների ակադեմիայի ակադեմիկոս և ղեկավարում է իրանական արվեստին ու հնագիտությանը նվիրված միջազգային 3-րդ կոնգրեսի աշխատանքները:

1941 թ. Հ. Օրբելին մեծ ջանքեր է գործադրում ինչպես Էրմիտաժի, նույնպես և գիտությունների ակադեմիայի մյուս հիմնարկների թանգարանային և գրական արժեքների էվակուացման գործում:

Անուրանալի և անգնահատելի է Օրբելու վաստակը Հայաստանում գիտության և մշակույթի զարգացման, հնագիտական հուշարձանների ուսումնասիրության գործում:

1938 թ. Օրբելին ընտրվում է գիտությունների ակադեմիայի հայկական մասնաճյուղի նախագահ և մեծ աշխատանք է կատարում Հայաստանում գիտական հիմնարկների կազմակերպման և ղեկավարման գործում:

1938-39 թթ. նա ակտիվ մասնակցություն է ունենում հայ ժողովրդի հերոսական «Սասունցի Դավիթ» էպոսի 1000-ամյա հորեյանին, գեկուցումներ է կարդում Երևանում, Մոսկվայում և գիտական հիմնավոր խոսք ասում ժողովրդական սքանչելի էպոսի մասին:

1943 թ. Օրբելին ամենաակտիվ մասնակցություն է բերում Հայաստանի գիտությունների ակադեմիայի հիմնադրմանը՝ ընտրվելով նրա անդրամիկ պրեզիդենտը:

Նշանակալից է նրա մասնակցությունը (1946 թ.) Նյուրնբերգյան դատավարությանը, որտեղ աշխարհը դատում էր պատերազմի գլխավոր հանցագործներին:

1951 թ. ազատվելով պետական Էրմիտաժի տնօրենի պաշտոնից՝ Օրբելին գալիս է Հայաստան և իբրև խորհրդատու մասնակցում Գառնիի պեղումներին:

Վերադառնալով Պետերբուրգ՝ նա աշխատում է գիտությունների ակադեմիայի լեզվագիտության ինստիտուտում, նշանակվում Պետերբուրգի համալսարանի արևելագիտության ֆակուլտետի ղեկան և ապա, որպես պրոֆեսոր, ղեկավարում է նույն համալսարանի Մերձավոր և Միջին Արևելքի պատմության ֆակուլտետի աշխատանքները:

1956 թ. հաստատվում է գիտությունների ակադեմիայի արևելագիտության ինստիտուտի պետերբուրգյան բաժանմունքի վարիչ:

Ակադեմիկոս Հովսեփ Օրբելու գրչին պատկանում են շուրջ 80 գիտական աշխատություններ և հոդվածներ, որոնք վերաբերում են Առաջավոր և Միջին Ասիայի ժողովուրդների նյութական և հոգևոր մշակույթի տարբեր հարցերին:

Նյութական մշակույթին և արվեստին նվիրված մի քանի տասնյակ աշխատություններից առանձին գրքայիններով 1910 թվականին ռուսերեն լույս են տեսել «Անիի հնությունների թանգարանի կատալոգը» (1-ին հրատարակություն), «Անիի քաղաքի համառոտ ուղեցույցը», «Անիի ավերակները» և «Մոկսի ֆոլկլորը» աշխատությունները: Զգալի թվով հոդվածներ լույս են տեսել այդ և հետագա թվերին: Դեռևս պեղումների ժամանակ Ն. Մառը և Հ. Օրբելին հանգեցին այն եզրակացության, որ Բագրատունիների մայրաքաղաքն անդրադարձնում է ոչ միայն հայերի կյանքն ու մշակույթը, այլև ուրիշ ժողովուրդների քաղաքային կյանքի տարբեր կողմերը և փոխադարձ կապերը:

Լեզվին, գրականությանը և ժողովրդական

դական ստեղծագործությանը վերաբերող աշխատություններից հարկ ենք համարում նշել «Սասունցի Դավիթ» հերոսական էպոսին նվիրված նրա աշխատությունները, որոնց մեջ նա բացահայտեց այդ էպոսի ձևավորումը դարերի ընթացքում և առանձնահատկությունները: «Սասունցի Դավիթ» էպոսի մասին Օրբելու ասած նոր խոսքը և խորաթափանց մտքերը մնում են չգերազանցված:

Օրբելին մեծ ուշադրություն է դարձրել հայկական միջնադարյան առասպելներին, որոնք բացահայտում են հայ ժողովրդի ինքնագիտական նշանակալից առաջընթացը քաղաքների և քաղաքային կյանքի զարգացման պայմաններում: 142 առակների նրա թարգմանությունը լավագույնս բացահայտում է առակների ժողովրդական մտածողության և խոսքի իսկական մարգարեական լինելը:

Ն. Մառը և Հ. Օրբելին բարձր են գնահատել հայերեն վիմագիր արձանագրությունների բացառիկ նշանակությունը և դեռևս Անիի պեղումների տարիներին խորհրդածում էին դրանց ընդհանրական ժողովածուի՝ կորպուսի ստեղծման մասին, մշակեցին կորպուսի պատրաստման և հրատարակման սկզբունքները, բայց ժամանակը և պայմանները դեռևս նպաստավոր չէին: Նշանակալից գործի իրականացումը բաժին ընկավ Հայաստանի գիտությունների ակադեմիայի հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտին:

Դիվանի 1-ին պրակը, որն ընդգրկում է Անիի 266 արձանագրություն, կազմել է ինքը՝ Օրբելին:

ՀՀ ԳԱԱ-ն իր կազմավորման և հետագա գործունեության համար երախտապարտ է ականավոր գիտնականին՝ պատմաբանին, գիտության տաղանդավոր կազմակերպչին: ՀՀ ԳԱԱ հիմնադիր անդամների կազմը ցույց է տալիս, թե Հովսեփ Օրբելին ինչպիսի խստապահանջությամբ է ստեղծել ազգային ակադեմիան, ինչպես է նրանց համախմբել իր շուրջը և պատերազմի դժվարին տարիներին Հայաստանում զարգացրել գիտությունը: Նա ինքն իր գիտելիքներով և գիտակազմակերպչական տաղանդով մի յուրատեսակ ակադեմիա էր, գիտության ուղեհարթներից մեկը: Անգնահատելի է նրա հայագիտական, հայ ժողովրդի պատմությանը և մշակույթին նվիրված հետազոտական երկերի նշանակությունը: Ռուսաստանի գիտությունը և մշակույթը նույնպես երախտապարտ են նրան՝ 20-րդ դարի այդ լուսապայծառ մարդուն: Հովսեփ Օրբելին անկրկնելի մեծություն էր:

Թուրք ժողովրդի ողբերգությունը

Հատված Կոստանդնուպոլսի ռուսական կայսերական դեսպանության նախկին առաջին կարգի թարգման, Միջազգային իրավունքի ինստիտուտի թղթակից անդամ Ա. Ն. Մանդելշտամի «Երիտթուրքական կայսրությունը» (1915 թ.- Մոսկվա) պատմաքաղաքական աշխատությունից, որը հրատարակել է Հովսեփ Ռուբենյանը:

«Թուրք ժողովրդի ողբերգությունն այն է, որ ձևավորման առաջին իսկ օրվանից միջազգային ասպարեզում ոչինչ չձեռնարկեց մշակույթի առումով արդարացնելու իր գոյությունը: Այդ երկրի ներխուժումը այլ ժողովուրդների կյանք իրականացվել է արյան և արցունքի գնով: Այն իր հետ բերում էր այլադավանների և այլազգիների ստրկացում, կնոջ, մտքի ստրկացում, ստրկություն և միայն ստրկություն: Իշխելով հնագույն

մշակութակիր ազգերի՝ հույների, արաբների, հայերի և կենսական ուժով լեցուն սլավոնական ազգերի վրա, զավթելով հմայիչ մայրաքաղաքը (Կոստանդնուպոլիս), որը արժանի էր դառնալու համաշխարհային մայրաքաղաք, թուրք ժողովուրդը մատնվեց անգործության:

Ամեն կողմից երկիրը պատվել էր մուսուլմանական սխուլաստիկայի սարդոստայնով: Մարդկային ոգու ասպարեզում այս ազգը չցուցաբերեց ստեղծագործության որևէ կենդանի նշույլ: Ընդունելով իր համար բացառապես օտար արաբ ցեղերի կրոնը՝ թուրքը չկարողացավ ստեղծել ազգային մահմեդական եկեղեցի:

Աղքատ թուրքերենը հրաժարվում էր ծառայել արևմտակա մտածողությանը, իսկ արաբական լեզվաբանության օվկիանոսից վերցրել, քաշել էր վերա-

ցական հասկացությունների համարյա ողջ պաշարը: Յուրացնելով արաբական մտքի ողջ պերճանքը, զարդարելով իրեն թանկարժեք քարերով, որն առևանգված էր պարսկական պոեզիայի գանձարանից, թուրք ազգը բայց և այնպես, չկարողացավ ստեղծել ոչ մի մեծագույն և նորագույն գաղափար:

Աշխարհը նրանից ոչ մի նոր մեղեդի կամ երգ չլսեց, նոր ձևեր և պատկերներ չտեսավ:

Թուրք ազգը չի տվել այնպիսի բանաստեղծի, գեղանկարչի կամ քանդակագործի, երաժշտի ու գիտնականի նոր անուն, որը սիրով և հիացմունքով կկրկներ մարդկությունը: Թուրքը ազգ-անաժաղիկ է: Նրա պատմական առաքելությունը ոչնչացնելն է, իսկ խորտակելու համար հոգի չի պահանջվում: Բայց հոգին պետք է, պահանջվում է կյանքի ազգային հիմքերի ստեղծման համար, ինչը առկա չէ Թուրքիայում: Երիտթուրքերն ապարդյուն փորձում էին հոգի ներդնել ազգի մեջ: Սակայն իրենք էլ դարձան այդ մեռած մարմնի մեռած պտուղը»:

Հայաստանի գիտությունների ակադեմիայի երկրորդ նախագահ ՎԻԿՏՈՐ ՀԱՄԱԶԱՍՊԻ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄՅԱՆ

«Ես դադարել եմ զարմանալ այն բանից, թե ինչպես մեկը մյուսի հետևից հաստատվում են Համբարձումյանի բոլոր վարկածները, որ մարգարեաբար արել է շատ տարիներ առաջ»:

ՅԱՆ ՕՈՐՏ

Մեծ աստղաֆիզիկոս, տեսական աստղաֆիզիկայի խորհրդային դպրոցի հիմնադիր ակադեմիկոս Վիկտոր Համազասպի Համբարձումյանը ծնվել է 1908 թվականի սեպտեմբերի 18-ին:

Նրա հայրը բազմակողմանի զարգացած և մեծ եռանդի տեր մտավորական Համազասպ Ասատուրի Համբարձումյանն էր, Վարդենիսի ծնունդը:

1924 թ. տասնվեցամյա Վ. Համբարձումյանը Լենինգրադում ընդունվում է մանկավարժական ինստիտուտի ֆիզիկամաթեմատիկական ֆակուլտետ, իսկ մեկ տարի անց տեղափոխվում է Լենինգրադի համալսարանի մոլայնանու ֆակուլտետը: Ուսանողական տարիներին հրապարակում է մոտ տասը գիտական հոդված, որոնք վկայում էին հեղինակի գիտական հետաքրքրությունների լայն շրջանակի մասին (տեսական ֆիզիկա, աստղաֆիզիկա և մաթեմատիկական ֆիզիկա):

Լենինգրադի համալսարանն ավարտելուց հետո՝ 1928 թվականին, Վ. Համբարձումյանն ընդունվում է Նշանավոր Պոլևոլյան աստղադիտարանի ասպիրանտուրան և ռուս մեծ աստղաֆիզիկոս, ակադեմիկոս Ա. Ա. Բելոպոլսկու ղեկավարությամբ սկսում մասնագիտանալ աստղաֆիզիկայի գծով: Դա մի ժամանակաշրջան էր, երբ ատոմի ժամանակակից տեսության առաջացումն անհրաժեշտ նախադրյալներ էր ստեղծել դեռևս շատ երիտասարդ տեսական աստղաֆիզիկայի բուռն ծաղկման համար: Վ. Համբարձումյանը դարձավ առաջին տեսաբան-աստղաֆիզիկոսը խորհրդային Միությունում:

Շուտով Համբարձումյանը վերադառնում է Լենինգրադի համալսարան՝ որպես մեխանիկամաթեմատիկական ֆակուլտետի դասախոս, իսկ 1934 թ. ստեղծվում է աստղաֆիզիկայի ամբիոնը՝ առաջինը խորհրդային Միությունում, և երկար տարիներ ղեկավարում է այն:

Վ. Համբարձումյանի հետազոտությունները ժամանակին ըստ արժանվույն

գնահատվեցին: 1934 թվականին նրան շնորհվեց պրոֆեսորի կոչում, 1935 թ. առանց դիսերտացիայի պաշտպանության՝ ֆիզիկամաթեմատիկական գիտությունների դոկտորի գիտական աստիճան, իսկ չորս տարի հետո՝ 1939 թ., նա ընտրվեց ԽՍՀՄ գիտությունների ակադեմիայի թղթակից անդամ:

1943 թվականին ստեղծվում է Հայկական ԽՍՀ գիտությունների ակադեմիան: Վ. Համբարձումյանը ակադեմիայի հիմնադիր անդամ էր և ընտրվում է նրա փոխպրեզիդենտ:

Շուտով նա մշտական բնակություն է հաստատում Երևանում և նշանակվում ակադեմիայի Երևանի աստղադիտարանի ղեկավար: Աստղաֆիզիկայի զարգացման շահերը պահանջում էին քաղաքից դուրս մոտ աստղադիտարանի ստեղծում:

1946 թվականին Վ.Համբարձումյանի նախաձեռնությամբ և Հայկական ՍՍՀ գիտությունների ակադեմիայի նախագահության որոշմամբ սկսվում է ակադեմիայի Բյուրականի աստղաֆիզիկական դիտարանի (աստղադիտարանի) շինարարությունը: Շինարարությանը զուգահեռ Վ. Համբարձումյանը զբաղվում է աստղերի և աստղային համակարգերի վերաբերյալ աշխարհի տարբեր աստղադիտարաններում կուտակված հարուստ տեղեկական տվյալների մանրամասն տեսական վերլուծությամբ և ընդհանրացմամբ: Այդ աշխատանքը, որը նա փաստորեն սկսել էր շուրջ տասը տարի առաջ Լենինգրադում, 1947 թ. պսակվեց Գալակտիկայում մոտ տիպի աստղային համակարգերի հայտնագործությամբ, որոնք ստացան աստղասփյուռներ անվանումը: Աստղասփյուռների հայտնագործումը խոշորագույններից մեկն է գիտության մեջ վերջին տասնամյակների ընթացքում:

Աստղասփյուռների ուսումնասիրության արդյունքների տեսական վերլուծության հիման վրա Վ. Համբարձումյանը մշակեց նախաստղային մյուսի բնույթի վերաբերյալ արմատական նշանակություն ունեցող մի մոտ վարկած, որի համաձայն աստղերն աստղասփյուռներում ձևավորվում են գիտության մեջ առաջին անգամ բնույթի գանգվածային մարմինների տրոհման հետևանքով: Մի շարք դիտողական տվյալներ վկայում են, որ հիշյալ նախաստղային մարմինները՝ նախաստղերը, պետք է օժտված լինեն մյուսի շատ բարձր խտությամբ: Այդ կապակցությամբ Վ. Համբարձումյանի (Գ. Ա. Սահակյանի հետ համատեղ) մի շարք աշխատանքներում մշակվեց մյուսի հնարավոր գերխիտ գոյաձևերի բարիոնային աստղերի տեսությունը:

Վ. Համբարձումյանի գիտական և մանկավարժական գործունեությունը նրա բոլոր փուլերում անխզելիորեն կապված է եղել գիտակազմակերպչական և հասարակական աշխատանքի հետ: Իր գիտական գործունեության առաջին տարիներին նա Պոլևոլյան աստղադիտարանի գիտական քարտուղարն էր, այնուհետև Լենինգրադի համալսարանում՝ աստղադիտարանի տնօրեն և

գիտական մասի պրոռեկտոր: 1944-1946 թթ. ԽՍՀՄ գիտությունների ակադեմիայում ղեկավարում էր աստղաֆիզիկական հանձնաժողովը, իսկ 1952 թվականից՝ կոսմոգոնիայի հանձնաժողովը: 1943-1947 թթ. նա Հայկական ԽՍՀ գիտությունների ակադեմիայի փոխպրեզիդենտն էր, 1947 թվականից՝ նույն ակադեմիայի պրեզիդենտը, 1955 թվականից՝ նաև ԽՍՀՄ գիտությունների ակադեմիայի նախագահության անդամ, իսկ 1977-ից՝ ԽՍՀՄ ԳԱ աստղագիտության Միացյալ գիտական խորհրդի նախագահը:

Առանձնապես ակնառու էր Վ. Համբարձումյանի դերը ՀԽՍՀ գիտությունների ակադեմիայի պրեզիդենտի պաշտոնում՝ ֆիզիկամաթեմատիկական գիտությունների զարգացման, բնական և տեխնիկական գիտությունների բնագավառում գիտահետազոտական աշխատանքների մակարդակի շեշտակի բարձրացման, ռադիոֆիզիկայի, էլեկտրոնիկայի և ավտոմատիկայի հետ կապված մոտ գիտական ուղղությունների ստեղծման գործում: Շատ տեսակետներից դրանք օգնեցին հանրապետությունում մոտ արդյունաբերական ձեռնարկությունների ստեղծմանը, տեխնիկայի, արդյունաբերության և արտադրողական ուժերի զարգացմանը: Վ. Համբարձումյանի ղեկավարությամբ ակադեմիան հասավ մեծ հաջողությունների, հատկապես ֆիզիկամաթեմատիկական գիտությունների բնագավառում: Բուռն զարգացում ապրեցին օգտակար հանածոների ուսումնասիրության և օգտագործման, էներգետիկայի ու արդյունաբերության, հայ ժողովրդի պատմական անցյալի ու հոգևոր մշակույթի ուսումնասիրության հետ կապված ուղղությունները: Հատուկ հիշատակման է արժանի Համբարձումյանի ներդրումը Երևանի Ս. Մեթրեյանի անվան մաթեմատիկական մեքենաների ԳՀԻ-ի ստեղծման ու զարգացման գործում:

Բյուրականի աստղադիտարանի հիմնադրման օրից նրա անփոփոխ տնօրեն Վ. Համբարձումյանն անձամբ ղեկավարում էր աստղադիտարանի՝ բացառապես նրա աշակերտներից կազմված գիտական կոլեկտիվի աշխատանքը: Ամբողջ կոլեկտիվի նպատակալաց և լարված աշխատանքի շնորհիվ աստղադիտարանը հասել է լուրջ գիտական նվաճումների՝ որպես աշխարհի առաջավոր աստղադիտարաններից մեկը: Լավագույն վկայությունը մշանակալից փաստն է, որ 1967 թ. Բյուրականի աստղադիտարանը աստղաֆիզիկայի զարգացման գործում ակնառու ծառայությունների և բարձրորակ գիտական կադրերի պատրաստման համար խորհրդային մի շարք առաջատար գիտահետազոտական հիմնարկների թվում և բոլոր խորհրդային աստղադիտարաններից առաջինն արժանացավ բարձրագույն կառավարական պարգևի՝ Լենինի շքանշանի:

Անվանի գիտնականի գործունեությունը բարձր է գնահատվել: Գիտության զարգացման գործում աչքի ընկնող ծառայությունների համար նրան երկու ան-

գամ շնորհվել է սոցիալիստական աշխատանքի հերոսի կոչում, պարգևատրվել է Լենինի հինգ և Աշխատանքային կարմիր դրոշի երկու շքանշաններով, նրա հետազոտությունները երկու անգամ (1946, 1950) արժանացել են ԽՍՀՄ պետական մրցանակների, իսկ 1953 թվականին ընտրվել է ԽՍՀՄ գիտությունների ակադեմիայի իսկական անդամ: 1971 թ. նրան շնորհվել է ԽՍՀՄ գիտությունների ակադեմիայի բարձրագույն պարգևը՝ Լոմոնոսովի անվան մեդալը:

Վ. Համբարձումյանի գիտական ծառայությունները համընդհանուր ճանաչում են ստացել և բարձր գնահատվել նաև արտասահմանում: Նա ընտրվել է ԱՄՆ-ի, Ավստրիայի, Բելգիայի, Գերմանիայի, Իտալիայի և Ֆրանսիայի գիտությունների ակադեմիաների օտարերկրյա անդամ, արվեստների ու գիտությունների ամերիկյան (Բոստոն) և բնական գիտությունների Հալլեի (ԳԴՀ) ակադեմիաների, ամերիկյան, անգլիական թագավորական և Կանադայի թագավորական աստղագիտական ընկերությունների պատվավոր անդամ, ավստրալիական ազգային (Կանբերա), Լիեժի (Բելգիա), Պրագայի և Սորբոնի (Փարիզ) համալսարանների պատվավոր դոկտոր: Նրան շնորհվել են անգլիական թագավորական, խաղաղօվկիանոսյան աստղագիտական ընկերությունների ոսկե մեդալները և ֆրանսիական աստղագիտական ընկերության ժանսենի անվան մեդալը:

1948-1955 թթ. նա եղել է Միջազգային աստղագիտական միության փոխպրեզիդենտը, իսկ 1961-1964 թթ.՝ պրեզիդենտը: Այդ պատվաբեր պաշտոններում նա ղեկավարել է աստղագիտական արդիական խնդիրների լուծման համար տարբեր երկրների գիտնականների արդյունավետ համագործակցությունը կազմակերպելու ուղղությամբ աշխատանքները: Նրա աշխատանքը ՄԱՄ-ում զգալիորեն նպաստեց այդ միջազգային կազմակերպությունում խորհրդային աստղագիտության հեղինակության և ազդեցության աճին:

Համբարձումյանի կյանքում կարևոր իրադարձություն էր 1968 թ. նրա ընտրվելը 15 գիտական միություն և 60 ակադեմիա միավորող Գիտական միությունների միջազգային խորհրդի նախագահի պաշտոնում: Դա առաջին դեպքն էր, երբ այդ պաշտոնում ընտրվում էր սոցիալիստական երկրի ներկայացուցիչը: 1970 թ. Վ. Համբարձումյանը վերընտրվում է այդ պաշտոնում, ինչն ամենախաղեպ երևույթ էր այդ խորհրդի պատմության մեջ:

Համբարձումյանի ընտրությունը արժանի գնահատական էր համաշխարհային գիտության մեջ նրա ներդրած ավանդի և գիտական այն խոշորագույն նվաճումների, որին նա նվիրել էր իր ստեղծագործական կյանքը: Համբարձումյանի քառամյա գործունեությունն այդ պաշտոնում զգալիորեն նպաստեց միջազգային գիտական համագործակցության աճին: Իր տաղանդի ողջ հզորությունը և ստեղծագործական էներգիան Համբարձումյանը նվիրել է իր հարազատ ժողովրդի հոգևոր և մշակութային աճին:

Միջազգային գիտաժողով՝ «Մաթեմատիկական Հայաստանում. ձեռքբերումներն ու հեռանկարները»

Հայաստանում անցկացվեց «Մաթեմատիկական Հայաստանում. ձեռքբերումներն ու հեռանկարները» միջազգային գիտաժողով՝ նվիրված ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիայի 70-ամյակին:

Գիտաժողովի աշխատանքներին մասնակցեցին առաջատար մաթեմատիկոսներ Հայաստանից, Ռուսաստանից, Կանադայից, ԱՄՆ-ից, Ուկրաինայից,

Պարսկաստանից, Թուրքիայից, Վրաստանից, Լեհաստանից, Գերմանիայից, Ֆրանսիայից, Շվեդիայից, Արգենտինայից, Ավստրիայից, Չինաստանից, Ավստրալիայից, Մեծ Բրիտանիայից, Իտալիայից: Գիտաժողովին ներկայացվել էին ավելի քան 130 գիտական աշխատություններ:

Գիտաժողովը կազմակերպված էր ՀՀ ԳԱԱ նախագահության, ՀՀ ԳԱԱ մաթեմատիկայի ինստի-

տուտի, Երևանի պետական համալսարանի, Երևանի պետական ճարտարագիտական համալսարանի, Հայաստանի ամերիկյան համալսարանի, Ռուս-հայկական (Սլավոնական) համալսարանի կողմից: Գիտաժողովի աշխատանքներին աջակցել են Մաթեմատիկական հետազոտությունների հիմնադրամը (The Research Mathematics Fund), «Պրոմեթեյ» գիտական հիմնադրամը, ՀՀ կրթության և գիտության նախարարությանն առընթեր Գիտության պետական կոմիտեն և «Հյուր սերվիս» ՄՊԸ-ն:

ՀՀ ԳԱԱ տեղեկատվական-վերլուծական կենտրոն

Հայաստանի գիտությունների ակադեմիայի երրորդ նախագահ ՖԱԴԵՅ ՏԱԾԱՏԻ ՍԱՐԳՍՅԱՆ

1993-ին ՀՀ ԳԱԱ նախագահ ընտրվեց պետական և հասարակական ակադեմիայի գործիչ, գիտնական և գիտության տաղանդավոր կազմակերպիչ, պաշտոնաթող գեներալ-մայոր Ֆադեյ Տաճատի Սարգսյանը:

Ակադեմիայի պետական գործիչ, գիտնականի ու քաղաքացու ճանապարհը նա անցավ ոչ միայն ազնվաբար ու անձնավորաբար ծառայելով հային ու Հայաստանին, այլ նաև հաղթահարելով այդ ճանապարհի բազմաթիվ դժվարություններն ու խոչընդոտները: Եվ նա դա արեց բնատուր խելքի, տաղանդի, շնայլ բնավորության, ինտելեկտի և ինտելիգենտության, մարդկային հմայքի, անսահման բարության և իմաստության շնորհիվ:

Նրան հատուկ էին վիթխարի աշխատասիրությունը, գործին ինքնամոռաց նվիրումը, պահանջկոտությունը, կարգապահությունը, մարդկանց կարիքներն ու հոգսերը թեթևացնելու մշտական պատրաստակամությունը:

Նա ինքը երբեք աշխատանք չէր փնտրել, բարձրակարգ ու մեծ պահանջարկ ունեցող իր մասնագիտության համար միշտ ինքն էր փնտրված մարդ: Նույնիսկ Մոսկվայում առաջարկված լավ աշխատանքը չգրավեց նրան: Հայաստան, Երևան էր թռչում նրա միտքը: Այստեղ նրա կարիքը կար. հայրենի գիտության զարգացումը, հետևանքաբար Հայաստանի տնտեսության ու հայ ժողովրդի կենսամակարդակի բարձրացումը նրա հայրենասիրության ավիշն էր, էությունը: Նրա հայաստանյան աշխատանքային գործունեության տարիները քաջ ծանոթ են մեր սերնդակիցներին: Այդ ճանապարհը սկսվեց Երևանի մաթեմատիկական մեքենաների գիտահետազոտական ինստիտուտում:

Ինստիտուտի գոյության ողջ ընթացքում նրա բուն վերելքի շրջանը համընկնում է Ֆադեյ Սարգսյանի տնօրինության տարիներին: Եվ դա պատահական զուգահեռություն չէ: Ֆադեյ Սարգսյանին հաջողվեց ճիշտ և ըստ ամենայնի արդարացված ուղղություն տալ ինստիտուտի գործունեությանը: Այն կողմնորոշվեց դեպի ժողովրդական տնտեսության էական մշակակություն ունեցող համակարգերի և հաշվողական միջոցների մշակումը:

Ֆադեյ Սարգսյանը, երբ ստանձնեց ինստիտուտի ղեկավարությունը, արդեն հաշվողական տեխնիկայի կառավարման ավտոմատացված համակարգերի բնագավառի խոշոր մասնագետ էր, ավելի քան 200 գիտական հանդեսների հեղինակ և համահեղինակ, որոնք հրատարակվել են փակ հրատարակություններում: Նա անմիջական մասնակցություն էր ունեցել խորհրդային զինված ուժերի համար ռադիոլոկացիոն սպառազինության ստեղծման գործում: Նա վճռական դեր ունեցավ ինստիտուտում այնպիսի մոր ուղղության ձևավորման գործում, ինչպիսին է ԵրԽԳՀԻ աշխատանքներն

ուղղելու ռազմական կիրառման համար ավտոմատացված կառավարման համակարգերի մշակումը: Ֆ.Սարգսյանի ղեկավարությամբ և մասնակցությամբ մշակվեցին և արտադրության մեջ ներդրվեցին «Հրազդան», «Նաիրի», EC1030, BK1010, EC1045, ՄՀՀ և ԷԽՄ-ներ: Նրա ղեկավարման տարիներին ինստիտուտը դարձավ խորհրդային Միության առաջատար կենտրոններից մեկը, որի նվաճումների հիման վրա ստեղծվեցին մոր արդիական ուղղություններ: Դրանով Հայաստանը դարձավ էլեկտրոնային գիտության և տեխնիկայի ճանաչված կենտրոններից մեկը:

Այդ հաջողություններում բացառիկ մեծ էր ինստիտուտի տնօրենի դերը՝ նրա համարձակ մտահղացումների, առաջադրված խնդիրներին իրականություն դարձնելու նրա կազմակերպչական տաղանդի, մեծ եռանդի ու համերաշխ և ամուր կոլեկտիվ ստեղծելու իմաստությունը:

1977 թվականին Ֆադեյ Սարգսյանին վստահվեց իր կարևոր և պատասխանատու պաշտոնը. նա մշակվեց խորհրդային Հայաստանի Մինիստրների խորհրդի նախագահ: Շուրջ 12 տարի կառավարության նախագահի պաշտոնում Ֆ.Սարգսյանն իրեն հատուկ եռանդով ու ջանասիրությամբ վիթխարի ավանդ ունեցավ հանրապետության տնտեսության, մշակույթի, գիտության հզոր վերելքի գործում: Անմախաղեղ զարգացում ապրեցին Հայաստանի արդյունաբերությունը, գյուղատնտեսությունը, շինարարությունը, տնտեսության բոլոր ոլորտները:

1990 թվականին ակադեմիկոս Ֆադեյ Սարգսյանն ընտրվեց Հայաստանի գիտությունների ակադեմիայի մեխանիկայի, ինֆորմատիկայի և տեխնիկական գիտությունների բաժանմունքի ակադեմիկոս-քարտուղար:

Մի առիթով ակադեմիկոս Ֆադեյ Սարգսյանն ասել է. «Հայաստանի Հան-

մունքը սկսեց անմիջականորեն զբաղվել հանրապետության ժողովրդական տնտեսության համար կենսական մշակակութային ունեցող վառելիքաէներգետիկ ռեսուրսների և համանման հիմնահարցերի մշակմամբ:

1993 թվականի ապրիլին ակադեմիկոս Ֆադեյ Սարգսյանը ընտրվեց Հայաստանի գիտությունների ազգային ակադեմիայի պրեզիդենտ. նրա առաջին խնդիրները եղան գիտության զարգացումը և հանրապետության ներսում նրա կարևորության և անհրաժեշտության ընկալումը:

Պետք է նշենք, որ ՀՀ ԳԱԱ նախագահի պաշտոնը ակադեմիկոս Ֆադեյ Սարգսյանը ստանձնեց շատ բարդ՝ Հայաստանի Երրորդ հանրապետության կազմավորման դժվարին ժամանակաշրջանում: 1991թ. քաղաքական հեղաշրջումը՝ խորհրդային Միության փլուզումը, ծայրահեղ ծանր իրավիճակ էին ստեղծել ինչպես տնտեսության, այնպես էլ գիտության ու մշակույթի բնագավառներում: Սկսվել էր տնտեսության անկումը, խզվել էին միջպետական կապերը, դադարել էր ԽՍՀՄ հանրապետությունների ակադեմիաների համագործակցությունը: Այդ պայմաններում առավել խառնակ ու օրհասական էր իրավիճակը Հայաստանի Հանրապետությունում՝ դարաբաղյան պատերազմի, շրջափակման, ավերիչ երկրաշարժի պատճառով:

Տնտեսական վերափոխումներին զուգահեռ իր կարևոր էր հոգածությունը գիտության հանդեպ՝ պահպանել գիտական հիմնական ուղղությունները, գիտական ներուժը, մախկին գիտական կապերն ու համագործակցությունը: Պայմանագրեր են կնքվում Ռուսաստանի, Ուկրաինայի և այլ երկրների ակադեմիաների ու գիտական կենտրոնների հետ, ՀՀ ԳԱԱ-ն անդամակցում է Գիտությունների ակադեմիաների միջազգային կազմա-

կաններին սկսվեցին աշխատանքները Հայաստանի ակադեմիական գիտահետազոտական համակարգային ցանցի ստեղծման ուղղությամբ, որը շրջափակման դժվարին տարիներին եղավ մեր գիտնականների համար աշխարհի գիտական կենտրոնների հետ հաղորդակցվելու միակ կապուղին: Այն հիմք դարձավ հետազոտման առաջին անգամ Հայաստանում բարձր արտադրողականության հաշվողական կլաստերի իրականացման համար: Բացվեցին մոր գիտական հաստատություններ, ինչպիսիք են՝ Հայոց Ցեղասպանության թանգարան-ինստիտուտը, Էկոլոգամոնոֆերային հետազոտությունների, Մանրէների ավանդադրման, Մոլեկուլի կառույցի ուսումնասիրման գիտակրթական կենտրոնները:

Ակադեմիայի կարևորագույն խնդիրը հանդիսացավ օրենսդրական բազայի մշակումը, որը կհամապատասխաներ գիտական, գիտատեխնիկական և ինդուստրիալ գործունեության ժամանակակից նպատակներին: ՀՀ ԳԱԱ-ն շարունակական գործունեություն ծավալեց գիտության մասին օրենքի ստեղծման ուղղությամբ և փորձեց իր նպաստը ներդնել գիտական քաղաքականության հիմնահարցերի մշակման մեջ: Դրա հետևանքով ընդունվեց ՀՀ օրենքը «Գիտական և գիտատեխնիկական գործունեության մասին»:

ՀՀ ԳԱԱ նախագահ Ֆադեյ Սարգսյանը մեծ, հիմնական տիտանական աշխատանք կատարեց ակադեմիայի պահպանման, գիտական գործունեության կազմակերպման ու զարգացման, միջազգային գիտական համագործակցության ընդլայնման ուղղությամբ:

Իր կյանքն ու գիտելիքներն ամբողջովին հայրենիքն ու ժողովրդին նվիրած Ֆադեյ Սարգսյանն ակտիվորեն մասնակցել է նաև մեր նորանկախ հանրապետության ստեղծման ու կայացման գործին, Լեռնային Ղարաբաղի ժողովրդի ինքնորոշման արդար պայքարին, հայրենիք-Սյունիք կապերի անրապնդմանը:

Ֆադեյ Սարգսյանը բազմիցս ընտրվել է ԽՍՀՄ և Հայկական ԽՍՀ Գերագույն խորհուրդների, Հայաստանի Հանրապետության առաջին զուգարման Ազգային ժողովի պատգամավոր:

Ֆադեյ Սարգսյանի հայրենամեղ աշխատանքը բարձր է գնահատվել խորհրդային պետության և հայրենական իշխանությունների կողմից: Նա պարգևատրվել է Սուրբ Մեսրոպ Մաշտոցի շքանշանով, ԽՍՀՄ բարձրագույն Լենինի շքանշանով, բազմաթիվ ուրիշ շքանշաններով ու մեդալներով, Հայաստանյալ առաքելական եկեղեցու Սուրբ Սահակ-Սուրբ Մեսրոպ շքանշանով, արժանացել է ԽՍՀՄ պետական երկու և Ուկրաինական ԽՍՀ պետական մրցանակների:

Գիտնականի և տաղանդավոր կազմակերպչի նրա վաստակը գնահատվել է Ռուսաստանի Դաշնության Գիտությունների ակադեմիայի արտասահմանյան, մի շարք այլ պետությունների ակադեմիաների ու գիտական ընկերակցությունների անդամ ընտրվելով:

Ֆադեյ Տաճատի Սարգսյան. ճշմարիտ հայ և հայրենասեր, մեծատառով մարդ, որն իր գիտակցական կյանքը նվիրաբերեց իր հայրենիքի ծաղկմանն ու զարգացմանը: Նրա հյուսմած կենսագրությունը մի փառավոր էջ է հայոց պատմության հոլովություն: Որտեղ էլ որ նա աշխատել է, ինչպիսի պաշտոն էլ, որ զբաղեցրել է, միշտ խոր և անջնջելի հետք է թողել:

Մինչև իր կյանքի վերջը Ֆադեյ Սարգսյանը պատվով ու նվիրաբերումով իրականացրեց հայրենասեր հայի և քաղաքացու, գիտության տաղանդավոր կազմակերպչի և պետական խոշոր գործի իր առաքելությունը: Եվ դրանով մնաց իր ժողովրդի հիշողության մեջ:

ՄԵԾԱՐՈՒՄ

Սեպտեմբերի 20-ին ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիայի նիստերի դահլիճում շուրջ 120-ից պետական-հասարակական ակադեմիայի գործիչ, ակադեմիկոս, Լեռնային Ճարտարագիտ-գիտական և գիտության տաղանդավոր կազմակերպիչ Ֆադեյ Սարգսյանի ծննդյան 90-ամյակը:

Նիստին մասնակցում էին ՀՀ ԳԱԱ ղեկավարությունը, ակադեմիկոսներ Խանթալի-նի ղեկավարներ և Ֆադեյ Սարգսյանի աշխատանքային ամենատարբեր շրջանների գործընկերները, մտերիմներն ու բարեկամները:

Նիստը մեծարանքի խառնուրդ բացեց ՀՀ ԳԱԱ նախագահ Ռադիկ Սարգսյանը: Նա հանդիմանաբար Ֆադեյ Սարգսյանի կյանքն ու գործը, նրա հիշատակը միշտ վառ պահելու կարևորությունը:

Ելույթ ունեցան ակադեմիկոսներ Ռաբերտ Աթոյանը, Սերգեյ Համբարձումյանը, Խաժակ Դրամբյանը (Նախկին նախարար), Մուրադ Մուրադյանը (Երևանի քաղաքի երկրաբանական ծառայության ղեկավար), ԳԱԱ թղթակից անդամ Նիկոլայ Հովհաննիսյանը, Կիկոնի Կրիվոնոսովը և ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս Կարեն Զաքարյանը:

Անկողմ ու ջերմ էին ելույթները, որոնք բազմակողմանիորեն բացահայտեցին պետական-հասարակական ակադեմիայի գործիչի, գիտնականի և ճարտարագետի, գիտության տաղանդավոր կազմակերպչի, հայրենիքին ու ժողովրդին անսահման նվիրված մարդու և քաղաքացու պայծառ կերպարը: Ելույթ ունեցողները հատկապես կարևորեցին Ֆադեյ Սարգսյանի գիտական մեծ վաստակը, անսահման աշխատասիրությունը, կազմակերպչական տաղանդը, մարդկանց հասնելու, օգտակար լինելու մշտական պատրաստակամությունը և ապշեցուցիչ բարությունը:

ՀՀ ԳԱԱ նախագահ Ռադիկ Սարգսյանը ջերմ շնորհակալություն հայտնեց հանդիսության մասնակիցներին և հատկապես ելույթ ունեցողներին՝ անկեղծ, արտահույս և մեծարանքի ջերմ խոսքերի համար: Խոսքեր, գնահատականներ, բնութագրումներ, որոնք արժանանում էին ջերմ ծափահարությունների, որոնք անպայման հասցեագրված էին Ֆադեյ Տաճատի Սարգսյանին:

Ի դեպ, հորեղբայրական նիստի երկու օր առաջ ակադեմիայի ղեկավարության նախնականությամբ և առաջնորդությամբ, կոլեկտիվի անդամների մի մեծ խումբ այցելեց քաղաքային պանթեոն և ծաղիկներ դրեց Ֆադեյ Սարգսյանի շիրմին:

րապետության Գիտությունների ազգային ակադեմիայի պատմությունը երկրի ժողովրդական տնտեսության, սոցիալական և մշակութային ոլորտների, պաշտպանության զարգացման գործում գիտության բոլոր ուղղությունների առաջատար դերի պատմությունն է»:

Այս մտքի ապացույցը եղավ ակադեմիկոս Սարգսյանի գործունեությունը Գիտությունների ազգային ակադեմիայում: Նրա ղեկավարությամբ գործող բաժան-

կերպություններին՝ գիտական հայտերով համատեղ մախագծերի կատարման շրջանակներում (INTAS, ISTS, NATO, CRDF), սկսվեց հայ և արտասահմանյան գիտնականների համագործակցությունը:

Ժամանակակից տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ներդրման շնորհիվ հաղթահարվեց ինֆորմացիոն շրջափակումը, և ապահովվեց կապը գլոբալ ցանցերի հետ: Ակադեմիկոս Ֆ. Սարգսյանի ջանքերի շնորհիվ իմաստական թվա-

Հայաստանի գիտությունների ակադեմիայի չորրորդ նախագահ ՌԱԴԻԿ ՄԱՐՏԻՐՈՍԻ ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆ

2006 թվականին գիտությունների ազգային ակադեմիայի պրեզիդենտ ընտրվեց ակադեմիայի համակարգում աշխատանքային մեծ փորձ ունեցող, պետական համալսարանի նախկին ռեկտոր, հայրենական գիտության, մասնավորապես ռադիոֆիզիկայի բնագավառի խոշոր գիտնական, գիտակրթական ասպարեզի հմուտ կազմակերպիչ, հասարակական ճանաչված գործիչ Ռադիկ Մարտիրոսի ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆԸ:

Ակադեմիկոս Ռ. Մ. Մարտիրոսյանը ընդգրկվում է գիտակրթական ամիսը գործունեությամբ վաղուց բարձր գնահատանքի և խորին հարգանքի է արժանացել մտավորականության և հասարակության լայն շրջաններում:

Նա այդ վաստակին հասել էր կեսդարյա դժվարին, լարված ու պատասխանատու աշխատանքներում՝ ՀՀ ԳԱԱ ռադիոֆիզիկայի և էլեկտրոնիկայի ինստիտուտի փոխտնօրենի, ավելի քան քառորդ դար տնօրենի, մայր բուհի ռեկտորի պաշտոններում՝ ամենուրեք դրսևորելով ամենացուցառող նվիրում, բարձր պատասխանատվություն և հաստատակամություն:

Ռ. Մարտիրոսյանի համար բախտորոշ նշանակություն ունեցան ասպիրանտական ուսումնառությունը և մասնագիտացումը Մոսկվայում: Նրա գիտական ղեկավարությունը ստանձնեց համաշխարհային անուն վաստակած, Նոբելյան մրցանակի դափնեկիր Ա. Մ. Պրոխորովը:

Խոր ու հիմնավոր պատրաստություն ստանալով՝ հենց այստեղ նա կատարեց մի շարք գիտական ուշագրավ հետազոտություններ և դարձավ ռադիոաստղագիտության բնագավառում քվանտային ուժեղարարների կիրառման առաջամարտիկներից մեկը: Նրա կողմից մշակված 21 սմ ալիքի երկարություն ունեցող քվանտային ուժեղարարը Խորհրդային Միությունում առաջինն է կիրառվել ռադիոաստղագիտության մեջ:

1964 թվականից Ռ. Մարտիրոսյանը իր աշխատանքային գործունեությունը

շարունակել է հայրենիքում՝ ՀՀ ԳԱԱ-ի նորաստեղծ ռադիոֆիզիկայի և էլեկտրոնիկայի ինստիտուտում՝ ստեղծելով գիտական մոր ուղղություն՝ կապված էլեկտրամագնիսական ալիքի գերբարձր հաճախականությունների տարբեր տիրույթներում քվանտային ուժեղարարների ստեղծման համար անհրաժեշտ մոր ալտիվ մյուսերի ուսումնասիրության հետ: Գիտական մեծ հետաքրքրություն են ներկայացրել ռելաքսացիոն հավանականությունների վրա հիմնված ակտիվ բյուրեղների ուժեղարարային բնութագրերի որոշման՝ Ռ. Մարտիրոսյանի զարգացրած մոր մեթոդը և այդ մեթոդի վրա հիմնված պարամագնիսական բյուրեղների բազմակողմանի հետազոտությունները:

Ռ. Մ. Մարտիրոսյանն առաջարկել և գործնականում իրականացրել է քվանտային ուժեղարարների էֆեկտիվության մեծացման մոր եղանակներ: Նա առաջինն է հետազոտել երկու տարբեր հաճախություններով ազդանշանների միաժամանակյա ուժեղացումն ապահովող ինվերսիայի եղանակը և այն փորձնականորեն իրականացրել ալիքի երկարության 21 սմ և 3 սմ տիրույթներում:

Ալիքի երկարության միլիմետրանոց տիրույթի քվանտային ուժեղարարների ֆիզիկական հիմունքների հիմնարար հետազոտություններին նվիրված Ռ. Մարտիրոսյանի աշխատանքների շարքն արժանացել է Ուկրաինայի Պետական մրցանակին գիտության և տեխնիկայի ասպարեզում:

Ռ. Մարտիրոսյանի ղեկավարությամբ ՀԽՍՀ ԳԱ ռադիոֆիզիկայի և էլեկտրոնիկայի ինստիտուտն ակտիվորեն մասնակցել է մի շարք միջազգային և միութենական ծրագրերի: Նրա ամիջական ղեկավարությամբ ստեղծված գերբարձր հաճախականություններով աշխատող բարձր զգայնությամբ ռադիոհամակարգերը լայնորեն կիրառվել են երկրի բնական պաշարների ուսումնասիրման «Ինտերկոսմոս», «Պրիորդա», «Օկեան» տիեզերական ծրագրերում: Ինստիտուտում մշակված գիտական սարքավորումները հաջողությամբ կիրառվել են ռադիոաստղագիտական, բժշկական և արտադրական և այլ հետազոտություններում:

Հատկապես արգասաբեր է եղել Ռ. Մարտիրոսյանի մասնակցությունը տիեզերական տարածության ուսումնասիրման ծրագրին, մասնավորապես՝ «Վեգա» նախագծի իրականացմանը:

Մեծ զգայունությամբ ԳԲՀ ընդունիչ համակարգերի մշակման և ներդրման Ռ. Մարտիրոսյանի և նրա աշակերտների աշխատանքների շարքը 1988 թ. գիտության և տեխնիկայի ասպարեզում արժանացել է ՀՀ Պետական մրցանակի:

Սկսած 1987 թ.՝ ՌՖՏԻ-ում Ռ. Մարտիրոսյանի գիտական ղեկավարությամբ կատարվել են բարձրջերմաստիճանային գերհաղորդականությանը նվիրված հիմնարար և կիրառական բնույթի հետազոտություններ:

Ռ. Մարտիրոսյանն ստեղծել է իր գիտական դպրոցը: Նա իր բեղմնավոր գիտական գործունեությունը մշտապես զուգակցել է մանկավարժական աշխատանքի հետ:

1965 թվականից մինչ օրս Ռ. Մարտիրոսյանը ԵՊՀ-ում դասավանդում է ռադիոֆիզիկայի ընդհանուր և հատուկ դասընթացներ: Նրա նախաձեռնությամբ 1983 թ. ԵՊՀ ռադիոֆիզիկայի ֆակուլտետում ստեղծվել է ԳԲՀ ռադիոֆիզիկայի ամբիոն (ներկայումս՝ ԳԲՀ ռադիոֆիզիկայի և հեռահաղորդակցության ամբիոն), որը Ռ. Մարտիրոսյանը ղեկավարում է մինչ օրս:

1993 թ. ակադեմիկոս Ռ. Մարտիրոսյանը նշանակվել է Երևանի պետական համալսարանի ռեկտոր: Կարճ ժամանակում նա մշակել է գիտական հետազոտությունների և կրթության մյութատեխնիկական բազայի զարգացման հետ կապված դժվարությունների հաղթահարման և բարձր որակավորմամբ մասնագետների պատրաստման ծրագրեր:

Նրա ղեկավարման տարիներին ԵՊՀ-ում բացվել են մոր մասնագիտացումներ և ֆակուլտետներ, ուսանողության թիվն աճել է շուրջ երկու անգամ:

Օգտվելով անկախության ընձեռած հնարավորություններից՝ Ռ. Մարտիրոսյանը կապեր հաստատեց և արդյունավետ համագործակցություն ստեղծեց տարբեր երկրների մի շարք նշանավոր համալսարանների հետ:

Անգամ ռեկտորների խորհուրդը, որն անվանական, ձևական մի կազմակերպություն էր, նրա նախաձեռնությամբ շնորհիվ դարձավ գործուն ու կենսունակ հաստատություն: 2006 թ. Ռ. Մարտիրոսյանը ընտրվեց ՀՀ ԳԱԱ նախագահ: Հետխորհրդային տարածքում գիտության և գիտական գործունեության խաթարված վարկը, թերֆինանսավորումը, մասնագետների արտահոսքը պահանջում էին ակադեմիայի կառուցվածքի օպտիմալացման, մոր պայմաններում գիտական հետազոտությունների իրավական հենքի ստեղծման, զարգացման հեռանկարային ուղղությունների կանխորոշման հետ կապված վերափոխումներ:

Ռադիկ Մարտիրոսյանն ավելի քան 200 գիտական աշխատությունների, Շվեդիայում և ԱՄՆ-ում հրատարակված երկու մենագրությունների հեղինակ է: Հայրենական բարձրագույն կրթությանն ու գիտությանը մատուցած նրա անգնահատելի ծառայությունների, ինչպես նաև հասարակական ակտիվ գործունեության համար ակադեմիկոսն արժանացել է բազմաթիվ մրցանակների, մեդալների և շքանշանների, պատվոգրերի ու շնորհակալագրերի:

Նրա գիտակազմակերպական ու մանկավարժական գործունեությունն արժանացել է Խորհրդային Միության, Հայաստանի, Ֆրանսիայի, Իտալիայի բարձր կառավարական պարգևների: Նա պարգևատրվել է «Սուրբ Մեսրոպ

Մաշտոց», «Հոկտեմբերյան հեղափոխություն» և «Պատվոգր» շքանշաններով, իսկ 2013 թվականին՝ ՀՀ նախագահի հրամանագրով պարգևատրվել է «Հայրենիքին մատուցած ծառայությունների համար» 1-ին աստիճանի մեդալով:

Անցած տարիներին ակադեմիկոս Ռ. Մարտիրոսյանի ղեկավարությամբ և ակտիվ մասնակցությամբ կատարվեցին կարևոր քայլեր ակադեմիական հանրության համախմբման, ՀՀ ԳԱԱ համակարգի, նրա ներուժի պահպանման գործում: Դրանք ներառում են օրենսդրական ծրագրի իրականացման, տնօրենների կորպուսի երիտասարդացման, հեռանկարային գիտական ուղղությունների ճշգրտման, միջազգային համագործակցության, մոր տեխնոլոգիաների ներդրման և այլ ոլորտներ: Մշակվել և Ազգային ժողովի կողմից հաստատվել է ՀՀ ԳԱԱ-ի մասին օրենքը, և ճշտվել է նրա հատուկ կարգավիճակը:

Վաղուց հասունացել էին ԽՍՀՄ-ի ժամանակակից անփոփոխ մնացած ակադեմիայի համակարգը մոր պահանջների ոգով վերակառուցելու, կադրերի երիտասարդացում կատարելու և այլ հարցեր: Նախաձեռնությունն իրականացվեց:

Կենսաբանական և քիմիական գիտությունների հարակից մասնագիտությունների մի շարք ինստիտուտներ միավորելու միջոցով ստեղծվեցին զորեղ գիտական կենտրոններ: Վերջին վեց տարվա ընթացքում երկու անգամ ընտրություններ կազմակերպելու շնորհիվ ակադեմիկոսների և թղթակից անդամների միջին տարիքը նվազեց: Նույն եղանակով նկատելիորեն երիտասարդացավ ինստիտուտների տնօրենների կազմը: Բարձր հիմքերի վրա դրվեց, աշխուժացավ մագիստրատուրայի և ասպիրանտուրայի միջոցով երիտասարդ մասնագետներ պատրաստող միջազգային գիտակրթական կենտրոնի գործունեությունը:

Մարտիրոսյանի նախաձեռնությամբ կատարվեց մեկ մորամուծություն ևս. արտասահմանյան տարբեր երկրներում բնակվող հայ մասնագետների ներուժն օգտագործելու, ինչպես նաև նրանց՝ հայրենիքի հետ կապելու նպատակով նրանցից արժանավորներն ընտրվեցին ԳԱԱ արտասահմանյան անդամ: Ստեղծվեց սփյուռքահայ բաժին, որը համակարգում է նրանց հետ տարվող աշխատանքները:

ՀՀ ԳԱԱ նախագահ Ռադիկ Մարտիրոսյանը լավ գիտի ակադեմիայի հոգսերն ու նրա առաջ ծառացած խնդիրները: Գիտական բարձր արդյունքների հասնելու համար նա հետևողականորեն, բայց ծանրախոս պահվածքով ձգտում է հասնել նրան, որ հնարավոր դառնա մոր տեխնոլոգիայով վերազինել ակադեմիական ինստիտուտները, բարելավել գիտական աշխատանքի պայմանները, աշխատողների սոցիալական վիճակը: Ակնկալում ենք, որ այս և մյուս բոլոր ասպարեզներում կունենանք առաջընթաց:

Միջազգային գիտաժողով Երևանում

ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիայում սեպտեմբերի 23-ին մեկնարկեց «Կոմայուտերային գիտություն և ինֆորմացիոն տեխնոլոգիաներ (ԿԳԻՏ-2013)» 9-րդ միջազգային գիտաժողովը: Միջոցառմանը, հայ մասնակիցներից բացի, ներկա են 60-ից ավելի գիտնականներ աշխարհի տարբեր երկրներից:

ՀՀ ԳԱԱ նախագահ Ռադիկ Մարտիրոսյանը հիշեցրեց, որ ՏՏ ոլորտի ու ինֆորմացիոն տեխնոլոգիաների զարգացումը Հայաստանում առաջնահերթություն է:

«Այս խորհրդաժողովը նվիրված է գիտությունների ակադեմիայի 70-ամյա հոբելյանին: Այս խորհրդաժողովների շնորհիվ հաստատվում են գիտական կապեր, և մենք մեր գիտական արդյունքները մտցնում ենք համաշխարհային գիտական տիրույթ», «Արմենպրեսի» հաղորդմամբ՝ նշեց Մարտիրոսյանը: ԳԱԱ նախագահը վստահություն հայտնեց, որ խորհրդաժողովը դրական արդյունքների կհանգեցնի մոր կապերի հաստատման առումով: Մարտիրոսյանը կարևորեց նաև մեր երկիր

այցելած գիտնականների կողմից Հայաստանի տեսարժան վայրերին ծանոթանալու հանգամանքը:

ՀՀ կրթության և գիտության նախարարության գիտության պետական կոմիտեի նախագահ Սամվել Հարությունյանը նշեց, որ ԳԱԱ 70-ամյակին նվիրված բազմաթիվ գիտաժողովներ են անցկացվում, և «ԿԳԻՏ-2013»-ը կարևորագույններից է: «Մեր տնտեսության մեջ, համախառն ներքին արդյունքում ինֆորմացիոն տեխնոլոգիաներն արդեն ունեն բավական լուրջ դերակատարում», «ասաց Հարությունյանը՝ խորհրդաժողովի մասնակիցներին մաղթելով բեղուն աշխատանք:

ՀՀ ԳԱՍ ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆՅԱՆ ԱՆԴԱՄՆԵՐԻ ՀԱՆՐԱԳԻՏԱՐԱՆ

Ներկայացնում է ՀՀ ԳԱՍ սփյուռքի բաժինը

ՀՀ ԳԱՍ արտասահմանյան ամրամ, ֆիզմաթ գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր, Սան Անտոնիոյի (Տեխաս) համալսարանի ճարտարագիտության ֆակուլտետի պատվավոր պրոֆեսոր Սոս Աղայանը ծնվել է 1946թ. Երևանում:

Հայրը՝ Սուրեն Աղայանը, դասավանդել է Երևան պետական համալսարանում, նա տնտեսագիտության դոցենտ էր, մայրը՝ Հրանուշ Գյուրջյանը, կիսատ թողեց ուսումը բժշկական համալսարանում, որպեսզի դաստիարակի իր երեք զավակներին:

Պատանի Սոսը իր երկու դասընկերների հետ սիրում էր ազատ ժամանակ խնդիրներ առաջադրել և գտնել այդ խնդիրների լուծման մոտ եղանակներ: Սոսը համոզված էր, որ իր գիտական ա-

ռանց այլ պատկերների հետ համեմատության, ինչպես բնորոշ է մարդու տեսողական համակարգին:

Սակայն Աղայանը վճռեց իր հետագա կյանքը, այնուամենայնիվ, կապել գիտամակալարական հաստատության հետ: Ընտրությունը կանգնեց Տեխասի Սան Անտոնիոյի համալսարանի վրա, քանզի այն արագ զարգացող և մեծ գիտական ներուժ ունեցող համալսարան էր: Արդեն դոցենտի հաստիքով Աղայանը Սան Անտոնիոյի համալսարանում դասավանդում էր հիմնականում նկարների և ազդանշանների մշակման դասընթացը: Տարիներ անց Աղայանը մույն համալսարանում ստացավ պրոֆեսորի, իսկ հետո արդեն Peter T. Flawn Professor վաստակավոր պրոֆեսորի կոչում: Միևնույն ժամանակ նա Տեխասի Health Science Center համալսարանի պրոֆեսոր է:

Սոս Աղայանի գիտական աշխատանքները բարձր են գնահատվում գիտական շրջանակներում, 1985թ.-ից հայտնի են Աղայան-Սարուխանյանի անվան թեորեմները, որոնք այժմ լայնորեն կիրառվում են:

Հիմնարար գիտության մեջ Սոս Աղայանի նշանակալից ներդրումն են մատնանշում գիտական համրության կողմից ընդունված Աղայանի թեորեմները, Աղայանի ընտանիքը, Աղայանի մեթոդը և Աղայանի մատրիցը: Նրա տեխնոլոգիաների ազդեցությունը ծանրակշիռ է մասնավորապես բարձր տեխնոլոգիաների զարգացման բնագավառում: Երեք սկսնակ ընկերություններ (MedicalScan, Latakoo, BA-Logix) ստեղծվել են նրա արտոնագրերի հիմքի վրա: Ըստ Ս.Աղայանի՝ BA-Logix ընկերությունը 2500 արտոնագիր ուսումնասիրելուց հետո ընտրել է նրա արտոնագիրը:

Սոս Աղայանը մեծ հպարտությամբ է հիշում 2005թ., երբ արժանացավ տարվա լավագույն դասախոս կոչմանը: Սոս Աղայանն այս տարիների ընթացքում պատրաստել է 40-ից ավելի գիտությունների թեկնածուներ, որից 20-ը՝ Հայաստանում, 12-ը՝ Թաֆթս համալսարանում, որի հետ Աղայանը մինչև այժմ համագործակցում է: Նա ղեկավարում է ասպիրանտների մասնաժողովի համալսարանում:

Սոս Աղայանն այսօր էլ պահպանում է կապը հայրենական գիտական կենտրոնների հետ: Սերտորեն համագործակցում է Հակոբ Սարուխանյանի հետ և ի-

րականացնում համատեղ գիտական աշխատանք: Սոս Աղայանն այս տարիների ընթացքում միշտ պատրաստակամ է եղել համագործակցելու, դասախոսությամբ հանդես գալու հայ երիտասարդ գիտնականների համար ակադեմիական շրջանակներում, ինչպես նաև լինելու որպես երկրորդ գիտական ղեկավար:

Սոս Աղայանը տպագրել է 500-ից ավելի գիտական հոդված, 6 մենագրություն, հեղինակ է միջազգային 14 արտոնագրի:

Ոլորտում իր արժեքավոր ներդրումների համար Սոս Աղայանը SPIE (International Society for Photo-Optical Instrumentations Engineers), IS&T (Society for Imaging Science Technology), AAAS (American Association for the Advancement of Science) միջազգային հեղինակավոր միություններում ընտրվել է որպես «Ֆելոու»՝ վաստակավոր անդամ: Յուրաքանչյուր տարի այդ կառույցների անդամների միայն մեկ տոկոսն է ստանում պատվավոր «Ֆելոու» կոչումը:

Սոս Աղայանը բազմաթիվ հեղինակավոր գիտական ամսագրերի՝ SPIE, IS&T, IEEE խմբագրական խորհրդի անդամ է, հարյուրից ավելի միջազգային գիտաժողովների կազմակերպիչ-նախագահ:

Սոս Աղայանը սերտ կապեր է պահպանում նաև Միացյալ Նահանգների հայ համայնքի հետ և համայնքի ղեկավարներից մեկն է: Սոս Աղայանն ամուսնացած է և ունի մեկ որդի՝ Սարգիս Աղայանը, ով ժամանակին երեք անգամ եղել է ԱՄՆ-ի շախմատի չեմպիոն և հետագայում համալրել ԱՄՆ-ի շախմատի թիմը: Սարգիս Աղայանը մասնագիտությամբ ինժեներ է, ավարտել է Սթենֆորդի համալսարանը և աշխատում է Goldman Sachs-???:

Հաշվի առնելով Սոս Աղայանի գիտական, մանկավարժական մեծ վաստակը, ինչպես նաև մայր հայրենիքի հետ սերտ կապերը՝ ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիան 2008 թվականին նրան ընտրեց ԳԱՍ արտասահմանյան անդամ:

Սոս Աղայանը այսօր էլ համագործակցում է ՀՀ ԳԱՍ ինֆորմատիկայի և ավտոմատացման պրոբլեմների ինստիտուտի հետ:

Գոհար ԻՍԿԱՆՂԱՐՅԱՆ
պ.գ.թ., դոցենտ, ՀՀ ԳԱՍ սփյուռքի բաժնի գիտքարտուղար

Սոս ԱՂԱՅԱՆ

պագան կապելու է ֆիզիկայի հետ, սակայն ինչպես ցույց տվեց կյանքը, նա գնաց մաթեմատիկայի ուղղությամբ: Ի դեպ, հայրը այնքան էլ գոհ չէր որդու ընտրած գիտական ուղուց, բայց, այնուամենայնիվ, Սոսը ընտանիքից գաղտնի, 1968թ. հանձնեց քննությունները և ընդունվեց Երևանի պետական համալսարանի մաթեմատիկայի ֆակուլտետ: Ուսանելու վերջին տարիներին նա որոշում է կրթությունը շարունակել Մոսկվայի Լոմոնոսովի անվան համալսարանի մաթեմատիկայի ֆակուլտետում: Ավարտելով բուհը Աղայանը վերադարձավ հայրենիք, բայց որոշ ժամանակ անց վճռեց շարունակել կրթությունը և ընդունվեց Մոսկվայի Ստեկլովի անվան մաթեմատիկայի ինստիտուտի ասպիրանտուրա՝ գիտական աշխատանքներ իրականացնելով ֆունկցիաների տեսության ոլորտում: Ականավոր մաթեմատիկոս Ս. Մերգելյանի ղեկավարությամբ Սոս Աղայանը 1974թ. պաշտպանեց գիտական թեզը՝ ստանալով ֆիզմաթ գիտությունների թեկնածուի աստիճան:

1971թ., երբ Սերգեյ Մերգելյանը դարձավ Հայաստանի գիտությունների ակադեմիայի փոխնախագահ, Սոս Աղայանին առաջարկեց վերադառնալ Հայաստան և միասին աշխատել: Աղայանն անմիջապես վերադարձավ և աշխատանքի անցավ Գիտությունների ակադեմիայի հաշվողական կենտրոնում՝ միաժամանակ

դասավանդելով պետական համալսարանում: Երկար ժամանակ պահանջվեց, որպեսզի ֆունկցիաների տեսությունից նա անցում կատարի կոմբինատորիկայի ոլորտ: Սոս Աղայանը գտավ իրեն հետաքրքրող մոտ ոլորտ և, տարիներ շարունակ իրականացնելով անհրաժեշտ հետազոտություններ, հավաքեց բավականաչափ մոր նյութ, որն էլ հիմք դարձավ նրա դոկտորական ատենախոսության համար: 1985թ. մեծ հաջողությամբ Սոս Աղայանը Մոսկվայում պաշտպանեց դոկտորական ատենախոսությունը, որը վերաբերում էր նկարների մշակման և փոխանցման ոլորտին:

1993 թվականին Սոս Աղայանը մեկ տարով աշխատանքի հրավեր է ստանում Թաֆթս համալսարանից՝ որպես հրավիրված դասախոս: Հետագայում այդ պայմանագիրն անընդհատ վերաթարմացվում էր: Նա շուրջ երեք տարի դասավանդեց Թաֆթսի համալսարանում:

Այնուհետև հրավեր ստացավ Բոստոնի «Ավեար» (Aware) ընկերությունից, որտեղ գրեթե մեկ տարի աշխատեց որպես գիտական ղեկավար՝ զբաղվելով նկարների մշակման տեսության զարգացմամբ:

Աղայանի առաջին կարևոր ներդրումներից է պատկերների որակի բարձրացման տեխնոլոգիաների մշակումը, որոնք հիմնված են մարդու տեսողական համակարգի մոդելի վրա: Համակարգը թույլ է տալիս գնահատել պատկերի որակը ա-

Գիտության անխունջ մշակը

Լրացավ դոկտոր, պրոֆեսոր Ներսես Ալեքսանի Մկրտչյանի 85 և գիտական գործունեության 55-ամյակը:

Խիստ արդյունավետ է եղել նրա գիտական վաստակը՝ 7 մենագրություն և շուրջ 100 հոդված: Երեք գիրք էլ պատրաստ է տպագրության:

Դեռևս ուսանողական տարիներին նրա կարողությունների վրա ուշադրություն է դարձնում ակադեմիկոս Ա. Ղարիբ-

յանը և իր «Հայ բառագիտության» գրքում գետեղում է Ն. Մկրտչյանի հոդվածը՝ հայագիտությանն անծանոթ մի բարբառի մասին (1953թ.): Նա հորդորում է Մկրտչյանին զբաղվել չուսումնասիրված արևմտահայ բարբառների փրկության հարցով, և ինքն էլ դառնում է Մկրտչյանի գիտական ղեկավարը: Մկրտչյանը կորստից փրկում է 5 բարբառ իրենց բանահյուսությամբ և ազգագրությամբ հանդերձ: Բեյրութում լույս է տեսնում Մկրտչյանի մեծածավալ (1000 էջ) Գամիր-

թի՝ Բողազլյանի բարբառն իր բանահյուսությամբ և ազգագրությամբ: Իսկ Երևանում էլ՝ «Արևմտյան Անատոլիայի նորահայտ բարբառները» գիրքը, որը դարձավ նրա դոկտորականի թեզը:

Նրա հետաքրքրությունների շրջանակները շատ լայն էին, որոշեց սովորել սեպագիր խեթերեն և ապա աքքադերեն լեզուները, որոնք լայն հնարավորություններ ստեղծեցին հայերենի բառապաշարի «ծագումն անհայտ» հորջորջվող բառերի ստուգաբանության

հարցում:

Նրա հրապարակած «Խեթա-հայ մոտ ընդհանրություններ» հոդվածն արժանացավ նաև եվրոպական սեպագրագետների ուշադրությանը, և Մկրտչյանը հրավիրվեց Հունգարիա՝ սեպագրագետների կոնֆերանսին՝ զեկուցելու այդ մասին: Հաջորդ սեպագրագետների կոնֆերանսին Բեռլինում նա զեկուցեց հայերենի աքքադերեն փոխառությունների մասին, որ 300-ից ավելի էին: Այն հրատարակվեց որպես գիրք ռուսերեն «Семитские языки и армянский» Լեմինյան մրցանակի դափնեկիրներ Իվանովի և Գամկրելիձեի խմբագրությամբ: (Ի դեպ, Թ. Ծ. Գամկրելիձեն Վրաստանի ակադեմիայի պրեզիդենտն էր): Մինչ այդ գիրքը լույս տեսավ նաև Մկրտչյանի սենսացիոն «Հայերենի օրինաչա-

փություններից շեղվող բառերը աքքադերեն փոխառությունների լույսի տակ» հոդվածը, որտեղ հեղինակը ցույց է տալիս օրինաչափություններից որպես թե շեղվող բառերը աքքադերեն են, և այս իրողությանն անտեղյակ լեզվաբանները հայերենին են վերագրել սխալ այդ երևույթը:

Մկրտչյանի հաջորդ գյուտը մեծ հայագետ Հյուբշմանի թույլ տված սխալի ճշգրտումն էր: Երեք հոդվածներում՝ «Հայերենի արաբերեն փոխառությունները մինչ Հայաստանի նվաճումը արաբների կողմից» 641թ., նա ցույց տվեց, որ մինչև արաբների՝ Հայաստանում հաստատվելը հարյուրավոր արաբերեն բառեր են օգտագործվել գրաբարում, մինչդեռ Հյուբշմանը գրում էր, որ 7-րդ դարից են դրանք սկսված: Այս ➤7

75-ամյակի առթիվ

Սեպտեմբերի 22-ին լրացավ հայտնի ֆիզիկոս, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս Յուրի Սերգեյի Չիլինգարյանի 75-ամյակը և գիտական կարծական գործունեության ավելի քան 50 տարին։ Յու. Ս. Չիլինգարյանի աշխատանքները ծանրակշիռ են լազերային ֆիզիկայի և ոչ գծային օպտիկայի տրոհողությունների զարգացման գործում։ Գործնականում նա զարգացրել է գիտական մի ուղղություն, որը կարելի է ձևակերպել որպես հեղուկ բյուրեղների լազերային ֆիզիկա և ոչ գծային օպտիկա։

Մոսկվայի պետական համալսարանում նախադիպլոմային պրակտիկա անցնելուց և միջուկային սպեկտրոսկոպիայի բնագավառում հաջողությամբ ավարտական թեզը պաշտպանելուց (1960) հետո Յու. Ս. Չիլինգարյանն աշխատանքի ընդունվեց ԵՊՀ ֆիզիկայի ֆակուլտետում։

1961 թ. ակադեմիկոս Բ.Մ. Պոնտեկորվոն Յու. Ս. Չիլինգարյանին առաջարկեց մեկնել Միջուկային հետազոտությունների միացյալ ինստիտուտը (Դուբնա)՝ որպես ասպիրանտ։

Այդ տարիներին ամբողջ աշխարհում դեռևս նոր էին սկսվում լազերային թեմաներով հետազոտությունները։ Մ.Լ. Տեր-Միքայելյանը որոշել էր ԵՊՀ-ում

հիմնախնդիրների ճիշտ ընտրության գործում։

Նրա՝ որպես գիտնականի կայացումը տեղի ունեցավ Մոսկվայի պետական համալսարանում այնպիսի ականավոր գիտնականների ղեկավարությամբ, ինչպիսիք էին ոչ գծային ֆիզիկայի դասախոսներ, Լենինյան և Լոմոնոսովի անվան մրցանակների դափնեկիրներ պրոֆեսոր Ս.Ա. Ախմանովը և ակադեմիկոս Ռ.Վ. Խոխլովը։ Յու. Ս. Չիլինգարյանը կատարեց ոչ գծային օպտիկայի բնագավառում Հայաստանում առաջին աշխատանքները։ Հեղուկներում ոչ գծային օպտիկական էֆեկտների զարգացման դիմամիկայի հետազոտման ուղղությամբ կատարված գիտափորձերի առաջին իսկ արդյունքները որոշ դեպքերում հանգեցրին ավան-

Ակադեմիկոս Յուրի Սերգեյի ՉԻԼԻՆԳԱՐՅԱՆ

ստեղծել լազերային լաբորատորիա, և Յու. Ս. Չիլինգարյանն սկզբից եթե ներգրավվեց այդ աշխատանքներում։ Նա զուգահեռեց նեյտրոնոյի հիմնախնդրով Պոնտեկորվոյի ղեկավարությամբ աշխատելու հեռանկարը համուն նոր թեմայի։ 1962 թ. ԵՊՀ-ում գործարկվեց Հայաստանում առաջին լազերը, և Յու. Ս. Չիլինգարյանը մասնակցեց նրա ստեղծմանն ու զարգացմանը։

1963թ. Յու. Ս. Չիլինգարյանը միջուկային ֆիզիկայի ամբիոնից տեղափոխվեց ճառագայթային ֆիզիկայի պրոբլեմային լաբորատորիա՝ առաջատար ինժեներից լաբորատորիայի վարիչ դառնալով (1963-1972)։ Դեռ 60-ականների ամենասկզբից ԽՍՀՄ սերտ կապեր էին հաստատվում լազերային ֆիզիկայով զբաղվող գիտնականների միջև։ 1964թ. Յու. Ս. Չիլինգարյանը գործուղվեց Մոսկվա (ՄՊՀ), Լենինգրադ (ՊՕԻ՝ ԴՕԻ), Գորկի (ԻՊՖ), որտեղ հանդիպումներ ունեցավ Ռ.Վ.Խոխլովի, Ս.Ա. Ախմանովի, Մ.Ա. Բոնչ-Բրուկիչի, Մ.Վ.Գապոնով-Գրեխովի և այլ ականավոր ֆիզիկոսների հետ։ Այդ հանդիպումները ոչ միայն նպաստեցին գիտական կենտրոնների միջև կապերի հաստատմանը, այլև վճռորոշ դեր խաղացին Յու. Ս. Չիլինգարյանի՝ որպես գիտնականի կայացման, նրա գիտական ոճի ձևավորման գործում, որը խարսխվում է խոր գիտելիքների և ճշգրիտ ու հավաստի գիտափորձերի կատարման վրա։ Հաջողությանը մեծապես նպաստեց նաև լավ զարգացած կռահողունակությունը, որն օգնում էր ուղղությունների,

դական պատկերացումների արմատական վերափոխման։ Այդ աշխատանքներն էին դրված թեկնածուական ատենախոսության հիմքում (1968թ.)։

1972 թ. Յու. Ս. Չիլինգարյանը դարձավ ԵՊՀ օպտիկայի ամբիոնի վարիչ։ Նա սկսեց զբաղվել հեղուկ բյուրեղների (ՀԲ) հետ լազերային ճառագայթման փոխազդեցության հարցերով։

ՀԲ-ի հետ լազերային ճառագայթման փոխազդեցության գործնականում բոլոր դրսևորումներն ու առանձնահատկությունները չվրիպեցին Յու. Ս. Չիլինգարյանի և նրա աշխատակիցների ուշադրությունից։ Հետազոտությունների հիմքի վրա ձևավորվեց գիտական նոր ուղղություն՝ «Հեղուկ բյուրեղների լազերային ֆիզիկա և ոչ գծային օպտիկա»։ Օպտիկայի ամբիոնը դարձավ համաշխարհային գիտական հանրության կողմից ճանաչված հեղինակավոր գիտական կենտրոն։

1984 թ. Յու. Ս. Չիլինգարյանը պաշտպանեց դոկտորական ատենախոսություն, և նույն թվականին էլ Մ.Ս. Առաքելյանի համահեղինակությամբ լույս տեսավ նրա՝ ռուսաց լեզվով գրված «Հեղուկ բյուրեղների ոչ գծային օպտիկա» մենագրությունը (Մոսկվա, «Նաուկա», 1984, 360 էջ), որը տվյալ թեմային վերաբերող աշխարհում առաջին մենագրությունը։

1996 թ. Յու. Ս. Չիլինգարյանն ընտրվեց Հայաստանի գիտությունների ազգային ակադեմիայի ակադեմիկոս։

Յու. Ս. Չիլինգարյանի աշակերտների թվում են գիտությունների 6 դոկտոր

և 12 թեկնածու։ Նրա գիտական դպրոցի մեծ թվով ներկայացուցիչներ հաջողությամբ աշխատում են Կանադայում, ԱՄՆ-ում, ՌԴ-ում, Գերմանիայում, Ֆրանսիայում, Ճապոնիայում և աշխարհի մի շարք այլ առաջատար երկրներում։

Հիմնարար հետազոտությունների հետ մեկտեղ Յու. Ս. Չիլինգարյանը կատարել է նաև մի շարք կիրառական աշխատանքներ։ Այդ աշխատանքների շնորհիվ նա ունի օպտոէլեկտրոնիկայի և թելային օպտիկայի բնագավառին վերաբերող 9 հեղինակային վկայական։

Յու. Ս. Չիլինգարյանի հրապարակված աշխատությունների թիվը գերազանցում է 250-ը, նա հրավիրված գեկուցումներով բազմիցս հանդես է եկել կոհերենտային օպտիկայի գծով միջազգային գիտաժողովներում ու սիմպոզիումներում։

Յու. Ս. Չիլինգարյանը մասնակցել է մի շարք գիտական համաժողովների կազմակերպման աշխատանքներին։ Մասնավորապես նա եղել է «Հեղուկ բյուրեղների հետ լազերային ճառագայթման փոխազդեցությունը» առաջին Համամիութենական գիտական խորհրդակցության (Դիլիջան, 1978 թ.) կազմակերպիչը, ինչպես նաև Ոչ գծային օպտիկայի գծով առաջին համամիութենական սիմպոզիումի (Երևան, 1967թ.), Կոհերենտ ու ոչ գծային օպտիկայի գծով միջազգային գիտաժողովի (Երևան, 1982թ.), Հայ ֆիզիկոսների առաջին համաշխարհային կոնգրեսի (Երևան, 2004թ.) կազմակերպիչներից մեկը։

Յու. Ս. Չիլինգարյանը եղել է ԽՍՀՄ ԳԱ մի շարք գիտական պրոբլեմային խորհուրդների անդամ, մասնավորապես՝ «Կոհերենտ ու ոչ գիսային օպտիկա» գիտական խորհրդի (հիմնադրման օրվանից մինչև ԽՍՀՄ փլուզումը), Օպտիկայի, պլանար օպտիկայի, թելային օպտիկայի միացյալ խորհրդի և այլն։ 2003-2006 թթ. ՀՀ ԳԱ ֆիզիկայի և աստրոֆիզիկայի պրոբլեմային խորհրդի նախագահն էր։

Օպտիկայի ամբիոնի վարիչի պաշտոնը Յու. Ս. Չիլինգարյանը զբաղեցրել է մինչև 2007թ.՝ միաժամանակ 1985-2000 թթ. լինելով ԵՊՀ ֆիզիկայի ֆակուլտետի ղեկան։ Նրա նախաձեռնությամբ և ղեկավարությամբ ֆակուլտետի օժտված ուսանողների համար կազմակերպվեց խորացված ուսուցում, մշակվեց և ուսումնական գործընթաց ներառվեց «Ֆիզիկայի համակարգչային մեթոդներ» դասընթացը, կազմակերպվեց ուսանողների որակավորում մի շարք նոր մասնագիտությունների գծով, մշակվեցին բակալավրական ու մագիստրական կրթության ուսումնական ծրագրերը։ Յու. Ս. Չիլինգարյանը երկու բուհական դասագրքի և մի շարք ուսումնական ձեռնարկների հեղինակ է։

2006 թ. Յու. Ս. Չիլինգարյանն ընտրվեց ԳԱ ֆիզիկայի և աստղաֆիզիկայի նորաստեղծ բաժանմունքի ակադեմիկոս-քարտուղար, ինչպես նաև Ակադեմիայի նախագահության անդամ։

Որպես Չիլինգարյանի գիտամանկավարժական վաստակի ճանաչում՝ 2007 թ. նրան շնորհվեց ԵՊՀ օպտիկայի ամբիոնի պատվավոր վարիչի, 2009 թ.՝ Հայաստանի գիտության վաստակավոր գործչի կոչում։

Ներկայումս Յու. Ս. Չիլինգարյանը ԼՊՀ երկրների «Լազերներ և լազերային տեխնոլոգիաներ» գծով ազգային փորձագետների կոլեգիայի, «Կվանտովայա էլեկտրոնիկա» հանդեսի (ՌԴ) խմբագրական խորհրդի և «Իզվեստիա ՆԱՍ ՌԱ ֆիզիկա» հանդեսի կոլեգիայի, Ֆիզիկոսների հայկական ընկերության փոխնախագահ, ֆիզիկայի գծով ատենախոսությունների պաշտպանության մասնագիտական խորհրդի անդամ։

Նա լի է ստեղծագործական ավյունով։ Այդ են վկայում վերջին ժամանակներս նրա կատարած աշխատանքները՝ նվիրված պարբերական կառուցվածքով միջավայրի հետ (խոլեստերին ՀԲ) լույսի փոխազդեցության էֆեկտների հետազոտմանը։

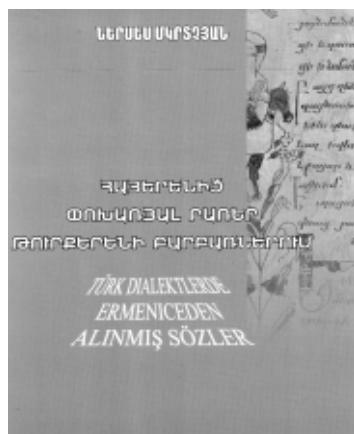
Հնորիավորելով Յուրի Սերգեյի Չիլինգարյանի 75-ամյակի կապակցությամբ՝ մաղթում ենք նրան քաջառողջություն, բարեկեցություն, նոր հաջողություններ գիտական բնագավառում և նշանակալից ձեռքբերումներ գիտական կարգերի պատաստման շատ կարևոր գործում։

Ռադիկ ՄԱՏԻՐՈՍՅԱՆ,
ՀՀ ԳԱԱ նախագահ, ակադեմիկոս
Արամ ՄԻՄՈՆՅԱՆ
ԵՊՀ ռեկտոր, ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ

Գիտության անխունջ մշակը

➤6 մեծ վրիպումը կապված էր այն իրողության հետ, որ հայերն արաբներին տաճիկներ էին անվանում, իսկ դա չգիտեր Հյուսիսայինը։

Մկրտչյանի հաջորդ ծառայությունն իր ազգին «Բառերի կենսագրությունից» գրքի հրապարակումն է, որով նա մատչելի ու հետաքրքրաշարժ լեզվով երկու հազար բառի պատմություն է մատուցում։ Գիրքն անմախաղեպ հաջողություն

ուներցավ, վերահրատարակվեց 5 անգամ և ամեն օր 3 անգամ ընթերցվում է ազգային ռադիոյով։

Մկրտչյանը հեղինակն է նաև «Երաժշտական բառարանի»։

«Լրացումներ ու ճշգրտումներ Հ. Աճառյանի ՀԱԲ-ում» հոդվածների շարքը, նույնպես վկայում է հեղինակի անսպառ գիտելիքների մասին։

Մկրտչյանի հաջորդ կար-

և որ աշխատությունը պիտի համարել «Փոխառյալ բառեր հայերենից թուրքերենի բարբառներում» գիրքը, որ գրված է երկու լեզվով՝ հայերեն և թուրքերեն, սա պատասխան է այն թուրք բառարանագետներին, որոնք միայն մի քանի տասնյակ բառեր են նշում հայերենից փոխառյալ, մինչդեռ ժողովրդի խոսակցականում մոտ 1500 հայերեն բառ է օգտագործվում։

Մկրտչյանի վերջին հայտնագործություններից է հայերենի իրանական ընդհան-

րություններ մատնանշելը պամիրյան լեզուներում և հատկապես փուշտու աֆղաներեն լեզվում։

Մասնագետները սպասում են Մկրտչյանի նոր պրպտումների լույս աշխարհ գալուն, որոնք հատկապես կապված են սեպագիր լեզուների իմացության հետ։

Ռուբեն ՍԱՖՐԱՍՏՅԱՆ
ՀՀ ԳԱԱ
արևելագիտության
ինստիտուտի տնօրեն, ՀՀ
ԳԱԱ թղթակից անդամ

Մոսկվայում բացվեց հայոց առաջնորդանիստ Սուրբ Պայծառակերպությունն եկեղեցին

Օրերս Ռուսաստանի Դաշնության մայրաքաղաքում մեծ հանդիսավորությամբ բացվեց Մոսկվայի հայոց առաջնորդանիստ Սուրբ Պայծառակերպությունն եկեղեցին։ Եկեղեցու օծման և եկեղեցական համալիրի բացման արարողությանը ներկա էին ՀՀ նախագահ Սերժ Սարգսյանը և տիկին Ռիտա Սարգսյանը։

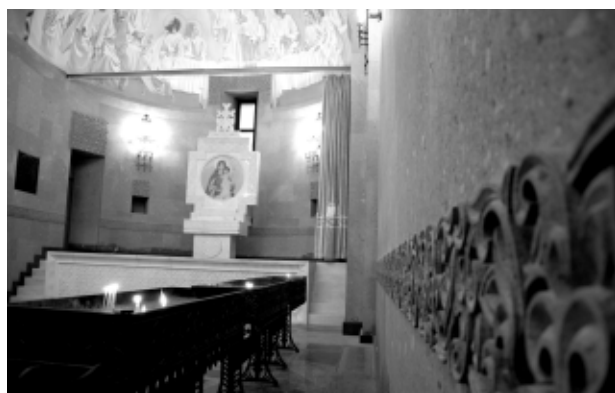
Մայր տաճարի օծման հանդիսավոր ծիսակատարությունը կատարեց Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Ամենայն հայոց կաթողիկոս Գարեգին Երկրորդը։ Արարողությանը ներկա էր և իր օրհնությունը բերեց Մոսկվայի և Համայն Ռուսիո պատրիարք Կիրիլը։ Ներկա էին նաև ԼՂՀ նախագահ Բա-

կո Սահակյանը, Ռուսաստանի պետական և հասարակական գործիչներ, Հայ առաքելական եկեղեցու Հայաստանի և արտերկրի խոշորագույն թեմերի առաջնորդներ, Ռուսաստանի Դաշնության կրոնական հարանվանությունների առաջնորդներ, ներկայացուցիչներ և բարերարներ։

Մայր տաճարի օծման հանդիսավոր արարողությունից հետո, նախագահ Սերժ Սարգսյանը կազմակերպիչների, բարերարների և հյուրերի հետ միասին եկեղեցու վարչական շենքի նախասրահում դիտեց «Հայերը Մոսկվայում. պատմական ուղին» ցուցահանդեսը, որը կազմակերպել էին Հայ առաքելական եկեղեցու Ռուսաստանի և Նոր Նախիջևանի թեմը, Հայաստանի ազգային արխիվը, ՌԴ արխիվի դաշնային գործակալությունը, Մոսկվայի արխիվի գլխավոր վարչությունը և Մոսկվայի կենտրոնական պետական արխիվը։

Հարուստ ցուցադրանյութը ներկայացնում է Մոսկվայի հայ համայնքի պատմության ավելի քան հինգ հարյուրամյա ժամանակաշրջանը՝ XIV դարի վերջից

մինչև XX դարի սկիզբը։

Օծման արարողության ավարտին ս. խորան բարձրացվեց Մայր Աթոռում պահվող Տիրոջ Ս. Խաչափայտի մասունքից մի նշխար՝ ամփոփված մասունքարանխաչի մեջ, որը Ամենայն հայոց կաթողիկոսի կողմից այս նշանակալի առիթով ընծայաբերվեց նորած Ս. Պայծառակերպությունն եկեղեցուն՝ ի զորացումն թեմի հավատացելոց հոգևոր կյանքի։ Եկեղեցուն նվիրաբերվեց նաև գեղեցկազարդ կանթեղ։

Խոսելով հայ ժողովրդի և Ռուսաստանի հայ համայնքի կյանքում եկեղեցու առանձնահատուկ առաքելության մասին՝ Նորին սրբությունը մասնավորապես ասաց. «Աշխարհափյուռ մեր ժողովրդի համար կենսական նշանակություն ունի եկեղեցու միավորող ու պայծառակերպող սրբարար ներգործությունը։ Հայ ժողովրդի պանդուխտ զավակները մայր հայրենիքից հեռու Մայր եկեղեցու գրկում համախմբվեցին ու հոգևոր արժեքներով զորանալով և եղբայր ժողովուրդների ու պետությունների սատարումով ու օգնությամբ, ինչպես այստեղ՝ Ռուսաստանի Դաշնությունում, կազմակերպեցին ազգային-եկեղեցական իրենց կյանքը և հաստատուն պահեցին հավատքն ու ազգային միաբանության ոգին...»։

Բերկրաշատ այս առիթով Վեհափառ հայրապետը մասնավոր երախտագիտություն հայտնեց Մոսկվայի և համայն Ռուսիո Կիրիլ պատրիարքին, ինչպես նաև Ռուսաստանի Դաշնության և Մոսկվայի քաղաքային իշխանություններին՝ եղբայրական սիրով ռուսահայության հոգևոր-ազգային կյանքի զորացմանն ու առաջընթացին սատարելու համար։

Նորին սրբությունն իր օրհնությունն ու բարձր գնահատանքը բերեց եկեղեցու բարերարներին՝ Հայոց եկեղեցու հանդեպ իրենց որդիական սիրո և նախանձախնդրության համար, ինչպես նաև թեմական և եկեղեցական համայնքային վարչությանը բարեջան անդամներին, հոգևոր դասին և եկեղեցու կերտմանը կարևոր մասնակցություն բերած բոլոր անձանց։

Վերջում Ամենայն հայոց կաթողիկոսը և Մոսկվայի և Համայն Ռուսիո պատրիարքը կատարեցին բացումը համալիրի տարածքում գտնվող Սիրո և եղբայրության հուշադրվորի՝ նվիրված հայ և ռուս ժողովուրդների բարեկամությանը։

ՀՀ ԳԱԱ փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և իրավունքի ինստիտուտը լույս է ընծայել ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիայի 70-ամյակին նվիրված «ՀՀ ԳԱԱ - 70 տարեկան» գիրքը, որտեղ ներկայացվում են ՀՀ ԳԱԱ փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և իրավունքի ինստիտուտի ստեղծման և զործունեության 42 տարիների պատմությունը, գիտական ուղղությունները և ինստիտուտի հիմնական գիտական նվաճումները։ Գրքի վերջում տրված է ինստիտուտի ողջ պատմության ընթացքում լույս ընծայված մենագրությունների և գրքերի մատենագիտությունը։

Գրքի խմբագիրն է ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ, սոց գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Գևորգ Պողոսյանը։

Լուսնի ծագման վարկած

Ամենավերջին երկու մոր ուսումնասիրությունները հաստատում են այն վարկածը, որ Լուսինը ծնավորվել է Երկիր մոլորակից փոշիացած բեկորներից, որոնք տիեզերք էին նետվել Երկրի և ինչ-որ տիեզերական մարմնի ահռելի բախման հետևանքով։

Այս երկու հետազոտությունները եկան լրացնելու Երկրի տիեզերական մարմնի հետ բախվելու հետևանքով Լուսնի կազմակերպման տեսության գլուխկոտրուկի պակասող օղակները։ Այս տեսությունը երկար ժամանակ Երկիր մոլորակի բնական արբանյակի՝ Լուսնի ծագման հիմնական վարկածն է։ Երկու մոր հետազոտությունները բացատրում են նաև, թե ինչու Լուսինը և Երկիրը ունեն միանման քիմիական բաղադրություն, և եթե Լուսնի վրա հայտնաբերվի ջուր, ապա կլինի երկրային ծագման։

Սակայն երկու հետազոտություններում բախման մոդելները բավական տարբեր են։

Վարկածներից մեկով վաղ Արեգակնային համակարգերում պտտվող Երկրի վրա օրը տևում էր ընդամենը 2-3 ժամ։ Պտույտի արագությունը այնքան մեծ էր, որ բախվելով տիեզերական մարմնի հետ, Երկիր մոլորակից անջատվեցին մյուսի վիթխարի զանգվածներ։ Գիտնականները ենթադրում են, որ տիեզերական մարմնի զանգվածը հավասար է եղել Երկիր մոլորակի զանգվածի 5-10 տոկոսի մեծության։

Գիտնականների մյուս խումբը գտնում է, որ տիեզերական մարմնի չափերը համեմատելի են եղել Երկիր մոլորակի չափերի հետ և նրա զանգվածը հավասար է եղել Երկրի զանգվածի 50 տոկոսին։

Առ այսօր երկու վարկածներն էլ ունեն իրենց կողմնակիցները։ Սակայն գիտնականները համոզված են, որ մոտ ապագայում նրանց կհաջողվի ամբողջովին վերականգնել տիեզերական այդ ահռելի բախման պատկերը, չնայած նրան, որ այդ բախումը եղել է մի քանի միլիարդ տարի առաջ։

Գիտություն

Գլխավոր խմբագիր՝
Ա. ՏԵՐ-ԳԱԲՐԵԼՅԱՆ

Երևան-19, Մարշալ Բաղրամյան 24բ, հեռ. 56-80-14:

Դասիչ՝ 69268, գրանցման վկայական՝ 448:

Ստորագրված է պապագրության 24.09.2013 թ.:

"ТІТҮТІОН" ("Hayka") razera HAH PA